UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Veronika Jordová

Mytologické a legendární motivy v tvorbě Julia Zeyera

Olomouc 2015 vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 25. 3. 2015 .....

podpis

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, ochotu a trpělivost při poskytování rad.

Obsah

1. Úvod 1
1.1 Mýtus (báje) 2
2. Zázemí Julia Zeyera 3
2.1. Rodina 4
2.1.1 Chůva 7
2.2 Kulturní prostředí 8
2.2.1 Studium jazyků a četba 8
2.2.2 Cestování, poznávání nových krajin 10
2.2.3 Stará Praha, Čechy 17
3. Mýty a legendy v Zeyerově tvorbě 20
3.1 Analýza mytologických a legendárních námětů v Zeyerově tvorbě 26
4. Motiv matky ve vybraných mytologických dílech 33
5. Závěr 40
Použitá literatura a prameny 42
ANOTACE 46

1. Úvod

Bakalářská práce má za úkol zabývat se mytologickými a legendárními motivy v tvorbě Julia Zeyera, významného, ale přitom nedoceněného českého prozaika, dramatika a básníka 19. století.

Julia Zeyera jsme si pro svou práci vybrali, protože byl (nejen) ve své době autorem výjimečným a zajímavým, vyčnívajícím z davu. Velmi nás zaujala také šíře mytologických námětů, ze kterých čerpal a způsob, jakým je zpracovával. Oceňujeme i to, že nikdy nezanevřel na český národ, i když se k němu česká společnost stavěla odmítavě a během jeho života nedocenila jeho kvality tak, jak by si byl zasluhoval (přestože ke konci života se těšil popularitě mezi novou generací).

Cílem této práce je podat zásadní životopisná fakta, která zapříčinila jeho fascinaci mýty a legendami, a následně se seznámit s konkrétními oblastmi mytologie, z nichž čerpal inspiraci pro svá díla. Hlavním cílem práce pak bude analýza vybraných děl s mytologickou te matikou s ohledem na původní předlohu, ze které Zeyer čerpal a závěrečná analýza motivu matky v mytologických dílech.

Práce se bude věnovat také životopisným údajům, pokusíme se neopakovat strohé, chronicky známé informace, naopak se budeme snažit představit autorův život originálně, s ohledem na jeho fascinaci mýty a legendami. S jeho životem se seznámíme co nejdetailněji také z toho důvodu, abychom dokázali pochopit jeho nešťastnou, rozervanou osobnost, která před všední realitou prchala do vlastní fantazie a do „bájných světů“, což zapříčinilo jeho fascinaci mýty a legendami. Při svém bádání budeme také hojně využívat jeho osobní korespondence, a to proto, abychom byli autorovi co nejblíže a informace tak čerpali přímo z jeho vlastních slov.

Bakalářská práce je rozčleněna na tři hlavní kapitoly. V první kapitole se budeme zabývat rodinným a kulturním zázemím Julia Zeyera. Každá z podkapitol se bude věnovat jednotlivým vlivům působících na autora a jeho tvorbu. Nejprve poukážeme na nejdůležitější ženy v jeho životě, matku a chůvu, následně zdůrazníme také jeho vzdělání a jazykové nadání, které mu umožnilo nastudovat široký okruh látek, z nichž mohl ve svých knihách čerpat. Budeme se věnovat i jeho cestovatelské vášni a seznámíme se také s jeho láskou k Čechám, Praze a vlastenectvím. V této části budeme využívat básníkovy korespondence a pracovat se vzpomínkami jeho současníků, pomocí čehož si doložíme zmiňovaná fakta.

Další část práce bude zajišťovat obecný nástin mýtů a legend v Zeyerově tvorbě. Zde zdůrazníme především šíři pramenů, ze kterých autor čerpal. Vybraná díla následně podrobněji zanalyzujeme s ohledem na původní prameny, ze kterých autor čerpal.

Práci završíme kapitolou, která se bude zabývat motivem matky v Zeyerových mytologických dílech. Motiv matky jsme si vybrali, protože pro básníka byla matka velmi důležitá, miloval ji. Vřelý cit, který k ní choval, se odrazil také v jeho dílech.

1.1 Mýtus (báje)

Slovo mýtus pochází z řeckého slova *„mythos“*, což v přesném překladu znamená „slovo“ nebo „řeč“, označuje však také „vyprávění“. Pavel Šidák uvádí, že se jedná o *vyprávění, které odpovídalo na základní otázky povahy uspořádání světa a lidského pobytu v něm* (Šidák, 2012, str. 338).

Dle definice v *Lexikonu literárních pojmů* se jedná o *vyprávění ukazující a zároveň organizující víru dané společnosti (zpravidla archaické) a její řád. Jeho obsah je všeobjímající: vypovídá o historii bohů, zásadách víry, vzniku a fungování světa, lidském pokroku apod.* (Pavera, 2002, str. 240).

Mýty dělíme do čtyř základních skupin, a to na kosmogonické, teogonické, etiologické a heroické. Kosmogonické mýty se zabývají vznikem světa, teogonické vypráví o původu bohů a o jejich zrození, etiologické mýty se věnují příčinám, původu a podstatou různorodých věcí, předmětů, zvyků a jevů a nakonec mýty heroické popisují původ různých kultur. Cotterell uvádí, že většina mýtů se zabývá tématy světskými, nejčastěji se jedná o příběh člověka, kterému z problému pomůže zásah božské síly. V mytologii se také často objevují témata neštěstí, lásky, smrti, zrady a úspěchu, využívá se prvků magie, osudu, náhody a různých zkoušek, kterými musí hlavní hrdina projít.

Mýty stály na počátku literatury, *literatura je vlastně prodlouženou rukou původního mytického vyprávění* (Pavera, 2002, str. 240). Cotterel prohlásil, že *mytologie by se dala definovat jako posvátná literatura nedotčená teology* (Cotterell, 2000, str. 7). Nejprve se mýty přenášely ústně, až později byly zaznamenávány písemně. Právě kvůli mluvenému předávání mýtů existují jejich různé varianty, které se od sebe navzájem více či méně liší.

2. Zázemí Julia Zeyera

Julius Zeyer byl velmi citlivý člověk, který se neustále setkával s nepochopením. Byl to básník rozervaný, rozpolcený, v životě nespokojený, nešťastný, osamocený, věčně někam prchající, ať už do ciziny, ke knihám, do starých mytických časů, do historie nebo do vlastního světa snů a fantazie. Jeho korespondence je plná těchto náznaků: *Kam půjdu? Nevím. Svět je tak široký a tak pustý, a pro mne je všude cizina* (Zeyer Heritesovi, 14. 11. 1889). V dalším dopise pak píše: *Co se týče mne, Bůh sám ví, co se mnou bude, jsem nyní opravdu v té krisi, že nevím, kam patřím a co si počít* (Zeyer Heritesovi, 13. 12. 1889).

Zeyer byl v životě skutečně nešťastný. Existuje velké množství dopisů, ve kterých o sobě pochybuje, podceňuje se, mluví o tom, jak je bezcenný a opuštěný. Své okolí se navíc snaží přesvědčit o tom, že je nezajímavý: *Jsem člověkem tak beze vší ceny, jsem samá chyba a slabost* (Zeyer Heritesovi, 9. 3. 1889).

Je také příliš skromný a stydlivý: *Píšete mi, že přátelé moji Vám podávali zprávy životopisné o mně, to mě poněkud zaráží. Takové zprávy bývají příliš dobře myšleny. Prosím Vás snažně, byste osobu moji nechal co možno nejvíce stranou. Nevím, co Vám o mně kdo řekl, ale ujišťuji Vás, že nejsem ani trochu zajímavým a celý děj mého života že byl úplně vnitřní. Nepřeji si, aby kdo věděl, co mě bolelo, má přece duše také svůj stud!* (Zeyer Voborníkovi, 28. 7. 1895). Nechce, aby se o něj lidé zajímali: *Prosím Vás snažně, nepište o mé osobě, jen o mých spisech. Chvála mé osoby naplňuje mne zármutkem, vždyť ji nijak nezasluhuji, jsem pln hříchů a chyb, a čtu-li něco podobného (…), musím se zardívat a je mi k smrti smutno a zdá se mi pak, že jsem jako pokrytec a jsem přímo zničen Prosím Vás tedy pro Boha, nechvalte mě a nechte mou ubohou osobu stranou"*(Zeyer Lutinovi, 27. 11. 1896).

Dle slov Růženy Jesenské je Zeyer ostýchavý a vnitřně utrápený, ale přitom je spolehlivý, laskavý a ušlechtilý: *„Osobně jsme se poznali u Sládka, v bytě v Salmově ulici po prvé zjevila se mi jeho drobná postava s krásnou hlavou, jemně zkadeřených prošedivělých vlasů. Vešel s jakýmsi mírným ostychem, který byl vždy složkou jeho vystupování, jeho tiché řeči, jemných gest a projevoval se zvláště s počátku v přítomnosti cizejších lidí. (…) Dovedl býti upřímně vesel, ač v době, kdy jsem ho vídala, jeho tvář bývala i v úsměvu prodechnuta melancholií. Připadalo mi vždy, že účtuje se svým životem.(…) Cítila jsem, že mu lze svěřiti vše bez ostychu a bez obavy, jeho ušlechtilost, kultura srdce bylo cosi pro mne ihned patrného a neomylného. (…)"* (Jesenská, 1919, str. 5-6). Rozhodně tedy nebyl bezcenný a osamělý, jak si myslel. Měl spoustu přátel, kteří ho měli rádi takového, jaký byl.

Přesto však z každodenní reality unikal do svých snů a fantazie, a na to mělo velký vliv také rodinné prostředí a kulturní zázemí, které ho obklopovalo.

2.1. Rodina

Zeyer byl ovlivněn především svojí matkou a chůvou: *K matce lnul horkou něhou, živelnou a bolestnou, neboť byla nepodmíněná a již proto zraňována a zrazována zemí, a chůva pak, biblicky fantastická, tvrdá, stará osmahlá žena, která byla prvním modelem sibylských stařen básníkových, působila na jeho tvořící se obraznost* (Jurčinová, 1941, str. 18). Otce[1] si příliš nepamatoval a ani ve své korespondenci se o něm nezmiňuje. Důvodem bylo zajisté i to, že zemřel, když bylo Juliovi pouhých 10 let. Za tak krátkou dobu si nemohli si vytvořit hluboký vztah.

Otec pocházel z francouzského aristokratického rodu[2], matka byla z pražské židovské[3] rodiny, kde se mluvilo především německy. Juliovi tedy v žilách proudila směsice krve české, německé, francouzské, a židovské. Není tedy divu, že toužil po cestách a zastával kosmopolitní názory. Zarážející je ale, že i když od svých předků podědil jen málo „české krve“, stal se z něj významný český básník a vlastenec.

Není pochyb o tom, že matka mladého Julia ovlivnila mnohem víc než otec. Své děti velmi milovala a dbala na jejich dokonalou výchovu, se kterou jí pomáhala česká chůva. Byla to právě matka, kdo v malém Juliovi vzbudil lásku k češtině. Nejen, že mu poskytla českou chůvu, ale dokonce mu zařídila výuku češtiny u profesora Kašpara[4]. Ještě jeden člen rodiny dopomohl Juliovi k českému vlastenectví, tím byl jeho starší bratr Jan[5], také vlastenec. Přátelil se s českými studenty a Julia s sebou brával do vlasteneckého akademického spolku. *V akademickém spolku se Jan Zeyer seznámil v roce 1869 s Aloisem Kašparem (…). Představil jej své matce, která Kašpara vyzvala, aby se k nim přestěhoval a jejího nejmladšího vyučil dokonalé češtině* (Holejšovský et. al., 2006, str. 8). Za Juliovým vlastenectvím nestála tedy jen matka a chůva, o kterých se v mnoha knihách píše, ale měl na tom svůj podíl i jeho starší bratr, o čemž je jen málo zmínek.

Ačkoli matka Juliovi zařídila výuku češtiny, ona sama ji dokonale neovládala, psanou češtinu přečíst nedokázala. Zeyer se v dopise zmiňuje, že později velice ráda poslouchala, jak

[1] Jan Křtitel Karel Zeyer (1804-1851) byl tesařský mistr, stejně jako jeho otec, zdědil tedy rodinný dřevařský podnik. Roku 1934 se oženil s Eleonorou Alžbětou Weisselosovou (1811-1881), básníkovou matkou.
[2] Ačkoli básníkova babička z otcovy strany Barbora (1774-1843), rozená Železná, byla hrdá Češka, na což se často zapomíná.
[3] Přešla však ke křesťanské víře.
[4] Alois Kašpar (1843-1913), český filolog (působil jako profesor v Petrohradě a Simferopoli), básníkův přítel.
[5] Jan Zeyer (1847-1903), český architekt a stavitel, starší bratr Julia Zeyera.

jí přečítá české knihy[6]. Profesor Kašpar prohlásil, že *jest to vynikající měrou její* (pozn. matčinou) *zásluhou, že nám rodina vznešená a bohatá dala tak vynikajícího básníka, tak zvláštního vlastence a nejupřímnějšího Čecha* (Kašpar, In: Voborník, 1907, str. 8).

I přes jejich mimořádně vřelý vztah a vzájemnou podobnost matka Juliovi domlouvala, že tráví celé dny v knihách a že se dostatečně nevěnuje studiu, aby mohl převzít rodinný dřevařský podnik po otci. Nelze se jí ovšem divit. Po manželově smrti ležela tíha všech starostí jen na ní. Musela se starat jak o podnik, tak o početnou rodinu. Jeho přáním navíc bylo, aby rodinný závod převzal některý z potomků, a protože byl Julius nejmladší a ostatní sourozenci už měli svá povolání, její volba byla jasná (i když to nebyla volba nejšťastnější, Julius byl totiž ze všech sourozenců tím nejnevhodnějším kandidátem na vedení podniku: měl nejbujnější fantazii a byl nejméně prakticky založený).

Matka jednala podle otcova přání a Julius nastoupil na reálku, kde se měl vyučit tesařskému řemeslu. Nehleděla na to, že on o tato studia nejevil sebemenší zájem a že dřevařský závod nechtěl vést. O chybě, kterou udělala, se záhy přesvědčila. Mladý básník se v německé škole velmi nudil, trpěl tam, nenáviděl ji. Ze všeho nejhorší pro něj byla matematika: *Škola byla německá, Zeyer učitelem nenáviděn, byltě on hrozný pedant (…). Počty nenáviděl* (Sládek Voborníkovi, 23. 10. 1980). Není se proto čemu divit, že mladý Julius od nepříznivé reality unikal ke svým milovaným knihám, vlastní fantazii a snům.

Matka si na jednu stranu nepřála, aby Julius trávil tolik času v knihách, ale přitom ona sama byla velmi vášnivá čtenářka. Se svým nejmladším synem neměla společnou jen lásku ke knihám, oplývala dokonce i spisovatelským nadáním, což je patrné z dopisů, které psala svým dětem. Navíc oplývala bohatou fantazií a obrazotvorností, kterou po ní Julius zajisté zdědil – po ryze praktickém otci ji zdědit nemohl.

Výše zmíněné svědčí o tom, že měl Zeyer s matkou velmi pěkný vztah, byli si povahově blízcí, a proto mezi nimi vzniklo silné pouto. Božena Heritesová[7] vzpomíná, jak moc ji zbožňoval: *Vzpomínám, jak Julius Zeyer zbožňoval svou matku, podobizna její visela ve výklenku okna u jeho psacího stolu ve Vodňanech, u kterého jsem tak často sedávala při našich hodinách francouzštiny. Jen někdy zahlédla jsem v jeho ložnici odlitek ruky jeho matky, která ve mně vzbuzovala pocit hrůzy, neboť jsem dlouho věřila, že je skutečnou mrtvou rukou* (Heritesová, 1941, str. 11). Zeyer svou matku vroucně miloval, byl jí takřka posedlý.

[6] V Zeyerově korespondenci najdeme pasáže, kdy se zmiňuje o tom, jak matka ráda poslouchala, když jí četl české knihy: *Česky čísti neuměla. Později jsem jí česky předčítával, „Babičku" jsem musil jí čísti nejméně 10krát* (Zeyer Voborníkovi, 20. 6. 1897).

[7] Božena Heritesová (1883-1963), dcera spisovatele Františka Heritese, věrného přítele Julia Zeyera.

Není proto divu, že ho její smrt hluboce zasáhla. Během jeho cest mu často psala, že se jí stýská a v době, kdy umírala, jí nebyl na blízku[8]. Přestože matka zemřela na konci května, domů se nemohl vrátit dřív než na konci června. Velmi ho to mrzelo a nikdy se s tím nesmířil.

S její smrtí se vyrovnával velmi těžko a ještě dlouho se tím trápil. Přesně sedm let poté (28. května 1888) píše Sládkovi: *Dnes je úmrtní den mé ubohé matky. Je mi pořáde tak divně. Přeju tvé matce, aby měla šťastnější a klidnější stáří, než moje měla. Je to hrozné, ale nemohu té nebožce ani přáti, aby nebyla umřela. Mnoho a velké, nesmírné bolesti jí ten hrob uspořil* (Zeyer Sládkovi, 28. 5. 1888). Dokonce ani po deseti letech se nic nezměnilo, nebyl schopný vyrovnat se s její smrtí: *Matka moje byla paní neobyčejného ducha, velké energie a jasného rozumu. Miloval jsem ji nesmírně a ona mě. Zemřela náhle před desíti lety, když jsem byl na Krymu. Byla to pro mě rána tak těžká, že jsem se nikdy z ní úplně nevzpamatoval* (Zeyer Przesmyckému, 24. 4. 1891).

Jejich vztah byl snad ještě hlubší a silnější, než obyčejně mezi matkou a synem bývá, bylo to zajisté zapříčiněno i jeho staromládenectvím. To jejich vroucí vztah ještě více umocňovalo a prohlubovalo.

O tom, že byl Zeyer starý mládenec, není pochyb. Za celý život nikdy neoženil a o jeho vztahu k ženám nemáme ani mnoho zmínek. S několika si sice dopisoval, ale s žádnou neměl partnerský vztah, vždy šlo jen o ryzí přátelství. Zajímavé je, že básník nechtěl být starým mládencem, jak by se mohlo na první pohled zdát, právě naopak, toužil po rodinném životě. Jeho touha však nebyla naplněna, a tak nakonec rezignoval: *Přenechávám vše osudu a jsem hotov do všeho se vydávat, co přijde. S tím ženěním ale je konec, začínám býti starým a nemám ani prostředků dosti, abych živil rodinu. Vy vidíte, jak chladně, střízlivě, prakticky a beze vší sentimentálnosti nyní mluvím. Z toho vidíte, jak velká, úplná a opravdová je moje resignace. Celkem je škoda, že to tak přišlo, neboť měl jsem cit a náklonnost pro rodinný život. Na druhé straně však mám zase tolik nedobrých vlastností, že to snad dobře, že vše přišlo, jak to přišlo. Na každý pád je ale ta věc odbyta* (Zeyer Náprstkové, 9. 3. 1888).

Se svým staromládenectvím sice není spokojený, ale věří, že vše bylo zapříčiněno nepřízní osudu, a že nemohl události nijak ovlivnit. Přesto je z jeho řádků cítit smutek a bolest: *„Přála byste mi ženu a četnou rodinu - můj ty Bože, což bych si to konečně nepřál sám? Ale mýlíte se, když myslíte, že závisí všechno od nás. Avšak nechme toho, mlčím a jsem*

[8] V té době pracoval jako vychovatel u panovačného generála Popova v Rusku.

konečně spokojen, jen už proto, že spokojen býti musím. Amen“ (Zeyer Náprstkové, 17. 3. 1888).

2.1.1 Chůva

Významnou ženou Zeyerova života byla také jeho chůva. Byla to prostá česká žena, která v něm dokázala vzbudit horoucí lásku k vlasti a *vznešené poezii nábožně mythické* (Voborník, 1907, str. 16). Je zvláštní, že o ní víme jen velmi málo, ačkoli na něj měla velký vliv, dokonce ani její jméno není známo. Byla to žena velice moudrá, laskavá, spravedlivá, ale zároveň přísná. Právě ona malému Juliovi vyprávěla staré pohádky, tím povzbuzovala jeho bujnou fantazii a vyvolávala v něm hluboký zájem o mýty, báje a legendy. Chůva je Zeyerovi navíc symbolem českého lidu a vůbec všeho lidového.

Sám Zeyer říká, že jí vděčí za to, že se z něj stal český básník (i přes všechny peripetie, kterými si musel projít: poměrně slabá česká slovní zásoba, boj s českou gramatikou, pravidly…) a že to byla ona, kdo v něm vzbudil bezmeznou lásku k Čechám a vlasteneckému cítění.

Ani Zeyer sám se na svoji milovanou chůvu příliš nepamatoval, zemřela totiž, když byl ještě dítě. Velmi důležitým zdrojem informací je pro nás dopis, který Zeyer napsal polskému příteli Przesmyckému. Zde najdeme dlouhou pasáž věnovanou jeho chůvě: *Důležitou úlohu v životě mém duševním hrála moje chůva, zjev to pro mě nezapomenutelný. To nebyla osoba obyčejná, to byl poeta, a je-li poezie nakažlivá nemoc, děkuji jí za jisté to zlo. Všechny písně, svaté a profánní, všechny pohádky, pověry, tradice, všechny říkadla a zvyky českého lidu byly té ženě vešly v krev a žily v ní a byly jí vzduchem, kterým dýchala. Lituji, že mi na to vše zůstaly jen kusé a neurčité vzpomínky, že žijou ve mně jen rozplývající se kontury toho, co nám vše zpívala a co nám povídala (…) Osoba ta žila a zemřela v našem domě, byl jsem útlé ještě dítě, když nám odešla v ten svět, o kterém stále snila, ale do dneška vzpomínám na ni s láskou a nikdy bez pohnutí* (Zeyer Przsemyckému, 24. 4. 1891).

Byla to jen „obyčejná žena“, kdo by byl řekl, že básníka natolik ovlivní? Přesto na něj zapůsobila natolik, že postavu chůvy zakomponoval snad do každého svého díla (alespoň okrajově). V některých dílech jí věnoval prostoru méně, v některých více. Jako nejvýraznější příklad si uveďme chůvu Bětu v *Janu Mariu Plojharovi* (knižně 1891), díle se silnými autobiografickými rysy, která je pravděpodobně nejbližším obrazem jeho opravdové chůvy. Jan Voborník ji popsal takto: *(…) Zároveň budila jeho chůva, stará Běta, svými pohádkami, svým vypravováním o Libuši a jejích sestrách, o moudrosti Krokově, o rytířích spících*

v Blaníku, o starých proroctvích, slibujících spásu České zemi, nevědomky první touhy po říši ideálu, první záchvěvy lásky k rodné zemi v měkké a snivé jeho duši. (…) Rád ji každý poslouchal, začínala-li povídat. (…) Jan Maria (Julius) nespouštěl tu z ní zraků, srdce mu tlouklo, oči a tváře hořely, bylo mu nevýslovně blaze v tom světě snů a vidin (Voborník, 1907, str. 16-17). Je velmi pravděpodobné, že zde Zeyer čerpal z vlastních vzpomínek z dětství, kdy pozorně poslouchal každé chůvino slovo a nechal se unášet jejím vypravováním. Můžeme si díky tomu udělat alespoň představu o tom, jak se mladý básník cítil a jak v něm chůviny příběhy probouzely lásku k vlasti, jejím mýtům, pověstem a legendám.

2.2 Kulturní prostředí

V básníkově životě bylo mnoho faktorů, které ovlivňovaly jeho tvorbu, bylo by velkou chybou, kdybychom zmínili jen vliv rodiny. Velmi důležitou roli hrálo také Zeyerovo kulturní prostředí, ať už to bylo různé studium, četba nebo třeba cestování. To všechno jej postupně utvrzovalo v okouzlení cizími kulturami, tamější literaturou, mytologií a částečně také historií.

2.2.1 Studium jazyků a četba

Julius Zeyer byl velmi vzdělaný člověk. Nejpatrnější je to v oblasti jeho jazykové vybavenosti, která je až neuvěřitelná. Bravurně ovládal němčinu, francouzštinu a angličtinu, dobře pak uměl také rusky, španělsky, polsky a italsky. Klasické jazyky, jako je latina a řečtina, mu taktéž nečinily žádný problém. Věnoval se však i studiu méně obvyklých jazyků, sanskrtu, provensálštině, koptštině, bretonštině a hebrejštině. Toto jazykové nadání nemohlo zůstat ostatním skryto, a tak se i Sládek zmiňuje o Zeyerově neobvyklém talentu. Kromě výčtu výše uvedených zmiňuje i další jazyky, které básník ovládal: *Místo počítání četl Zeyer řeckou mluvnici. Naučil se řecky a latinsky, čte autory dokonale. (…) studoval hebrejštinu a arabsky. Hebrejsky čte dobře. Studoval Talmud a knihy kabalistické. Naučil se rusky, polsky, dánsky, švédsky, španělsky, italsky a novořecky. Anglicky a francouzsky mluví dokonale* (Sládek Voborníkovi, 23. 10. 1890). Je zřejmé, že studium jazyků pro něj bylo způsobem úniku od technických studií, která ho nebavila.

Jeho vzdělání bylo opravdu výjimečné. Přestože se kvůli neúspěchu u maturitní zkoušky, nemohl oficiálně nastoupit na svá vysněná univerzitní studia, přednášky z filozofie a lingvistiky ale navštěvoval i tak, a to pouze jako soukromý posluchač.

Zeyer byl také muž velmi skromný[9], svoji vzdělanost nerad dával na odiv: *Poslal Ti Voborník svou studii o mé poesii? Je to psáno s tak velkou láskou, že mě to dojalo. Ale prosím Tebe pro pánaboha, co jsi mu to namluvil o mé učenosti? Ani se nepoznávám v té glorii! Už jsem mu psal, že to není tak zlé* (Zeyer Sládkovi, 22. 6. 1897). Cítil potřebu uvést na pravou míru, že není tak učený, jak ho jeho přítel vylíčil, své znalosti podceňoval a za svoji vzdělanost se snad i styděl.

Není pochyb o tom, že jeho jazykové znalosti stačily na to, aby mohl studovat originály různých (nejen) mytologických děl, které poté dokázal zprostředkovat českému lidu skrze své vlastní dílo. Jeho práce vycházela také z různých cizojazyčných studií, které mu při zkoumání mytologických a legendárních látek pomohly.

Zeyer byl také vášnivý čtenář. Nejvíce mu učarovaly knihy staré, a to především ty, které zpracovávaly středověké náměty. *Bral a přetvořoval (…) motivy starých literatur, z nichž je setkána velká část jeho díla* (Marten, 1916, str. 49). Autor skutečně nejraději zpracovával staré látky.

Knihy pro něj byly skutečně velmi významné. Bez svých oblíbených knih nemohl být ani během četných cest, neustále je s sebou vozil a dokonce tvořily velkou část jeho cestovních zavazadel.

I první kniha, kterou četl v českém jazyce, jej ovlivnila a zanechala v něm silné dojmy. Jak sám píše: *První věc, kterou jsem česky četl, byla zase pohádka, a sice pohádka Němcové, tuším, že to byla „Jak Jaromil ke štěstí přišel“, v některé české školní čítance* (Zeyer Voborníkovi, 20. 6. 1897). Právě Božena Němcová[10] byla jednou z českých literátů, kteří ho v jeho tvorbě nejvíce ovlivnili. Mezi další pak patřili Karel Jaromír Erben[11] a Karolina Světlá[12]. Významnou roli hrálo také to, že první věcí, kterou četl v českém jazyce, byla pohádka. Celé Zeyerovo dětství bylo ve znamení pohádek, legend a mýtů. Spolu s bratry si prý, po vzoru svých literárních hrdinů, hrávali na statečné rytíře, kteří zachraňují princezny (své sestry) z hradu (domu), a to tak, že je spouštěli z okna pomocí prostěradel. V těchto

[9] Básník byl vůbec velmi skromný člověk. I kvůli tomu si nerozuměl s tehdejší generací, nepotrpěl si na žádné oficiální uznání, pocty, nic takového. Byl to také jeden z důvodů, proč skončilo jeho přátelství s Vrchlickým. Ten zastával jiný názor a pocty si užíval. F. X. Šalda ve svém *Zápisníku* uvádí konkrétní důvod, který zapříčinil konec jejich přátelství: *Nesnášel* (pozn. Julius Zeyer) *literárního obchodničení a kramaření. Rozešel se s Vrchlickým přes jejich dlouholeté přátelství, když Vrchlický napsal „Exulanty“, které jsou odvar Sardouovy „Vlasti“ a ženou se nevybíravě za vnějškovým úspěchem; a vzdoroval každému pokusu o smíření. Sám neznal dělat koncesí a neodpouštěl básníkovi, který jich dělal ve své poezii a ve svém umění* (Šalda, 1931, str. 249).

[10] Božena Němcová (1820-1862), významná česká spisovatelka, sběratelka lidových pohádek.

[11] Karel Jaromír Erben (1811-1870), český spisovatel, překladatel, básník a sběratel lidových pohádek.

[12] Karolina Světlá (1830-1899), česká spisovatelka, představitelka generace májovců.

hrách děti čerpaly nejen z knih, které četli, ale byla k tomu zapotřebí také bohatá fantazie. A největší fantazií oplýval právě Julius.

2.2.2 Cestování, poznávání nových krajin

Dalším důležitým faktorem, který ovlivňoval Zeyerovu tvorbu, bylo cestování. Počátky jeho touhy po cestách můžeme přisoudit jeho toulavé povaze, kterou pravděpodobně zdědil po svých předcích z otcovy strany, kteří do Čech přišli až z dalekého Alsaska, nacházejícím se ve východní Francii (na hranici s Německem a Švýcarskem).

Zeyer toužil po cestování po rozličných krajích, byl tím takřka posedlý. Do ciziny však nejezdil jen kvůli své lásce k cizím zemím, unikal tam také před „českou malostí", která ho znechucovala. Českou politiku a maloměšťáckou společnost totiž nesnášel. *V tomto člověku nebylo nic měšťáckého. Byl hrdý a nesmluvný jako básník, s vědomím výsostnosti svého poslání. Česká malost, česká zakřiknutá otročí dušička, která lízala bič pánův a jeho botu a při tom kopala do slabších, se mu hnusila. Dovedl ji bičovat nemilosrdně; uměl nenávidět z lásky* (Šalda, 1931, str. 249). Znechucení českou společností ale nebylo hlavním důvodem jeho cest do zahraničí.

Proč tedy Zeyer tolik cestoval? Miloš Marten[13] ve své knize píše, že *jeho duch byl jatý krásou, přitahovaný neznámým (…), bloudící po stopách krásy* (Marten, 1916, str. 25). Podle něj Zeyer cestoval jednoduše za krásou. Cestoval, aby byl fascinován novými kulturami, památkami a místy spjatými s jeho oblíbenými mýty a legendami, a aby mohl čtenáře prostřednictvím svého díla seznámit s tím, co všechno na vlastní oči viděl, s příběhy, které mu místní obyvatelé vyprávěli a také s tím, co objevil při studiu v zahraničních knihovnách.

I když by se dalo předpokládat, že pocházel z natolik bohaté rodiny, aby mohl cestovat bez sebemenších problémů, když vezmeme v úvahu otcův aristokratický původ a k tomu vlastnictví rodinného podniku, opak je pravdou. I jeho trápily finanční problémy a nedostatek peněz mu život velmi ztěžovali. V jeho korespondenci najdeme nespočet příkladů, kdy básník naříká kvůli finanční tísni a bídě, která ho sužuje. Nejednou své přátele prosí o půjčku a slibuje brzké vrácení.

Jedním z důvodů, které způsobovaly jeho neustálý nedostatek peněz, bylo jeho nadšení pro knihy a starožitnosti. *Z každé zahraniční cesty si přivážel předměty z keramiky, skla nebo porcelánu a často poslal domů i nějaký kus zajímavého nábytku. Jeho byt se stal*

[13] Miloš Marten, vlastním jménem Miloš Šebesta (1883-1917), český spisovatel, esejista a literární kritik.

postupně sbírkou starožitností s velkou knihovnou, kde kromě naší literatury bylo mnoho knih cizojazyčných (Procházka, 2006, str. 5).

V Zeyerově korespondenci najdeme i jeho vlastní slova svědčící o sběratelské vášni: *Měl jsem včera štěstí, koupil jsem v Abbevillu krásnou starou selskou mísu, čistě pikartskou, za 3 franky, hledal jsem podobnou už dlouho, je jich málo, a chtěli u jednoho antikváře v St. Valery za ni 30 fr* (Zeyer Heritesovi, 20. 9. 1989). Každý malý předmět, který si koupil, pro něj byl velmi důležitý. Je to až podivuhodné, protože sbírka, kterou během svého života nashromáždil, byla opravdu rozsáhlá. Jeho příbytek prý připomínal skladiště všech možných typů umění a jeho knihovna obsahovala neuvěřitelných 3798 svazků.

Je tedy zřejmé, že za všechny tyto věci utratil spoustu peněz. Ne všechny předměty si však kupoval sám, jeho přátelé mu vozili dárky ze svých cest a drobné předměty mu posílali i k Vánocům nebo narozeninám. Za každý byť jen drobný dar do své sbírky byl Zeyer velmi vděčný: *(…) A nyní přicházím teprve k tomu, bych Vám poděkoval za Vaše překrásné dary, kterými jste mě ta neobyčejně potěšila. (…) jsou tak nesmírně krásné! Znáte moji slabost, můj fanatism pro bibeloty* (pozn. drobné ozdobné předměty), *a můžete tedy soudit, jak jsem zářil, když jsem ty věci uviděl!* (Zeyer Braunerové, 26. 1. 1891).

I když Zeyera jeho sběratelská vášeň stála nemalé jmění, přece nakonec většinou našel peníze na své zahraniční cesty, i když to často nebylo vůbec jednoduché. Autor totiž po celý život cítil nutkavou potřebu cestovat. Nejen, že cestovat chtěl, on také cestovat musel, a to proto, aby načerpal nové znalosti a náměty pro svá díla, a ty pak mohl v klidu z domova zpracovat. V dopise svému příteli píše: *Dělám samé cestovní plány, brzy do Paříže a do Španěl, pak zase do Řecka, Cařihradu a na Krym, ale ke všemu scházejí mi peníze (…). Rád bych si ty daleké cesty už odbyl a zůstal bych pak hezky na venkově v malém domečku se zahrádkou, úplně selskou, tiše sedět, a snil, snil a snil bych tam až do velkého a hlubokého sna, z kterého není probuzení* (Zeyer Kašparovi, 29. 12. 1884). K cestám ho často vedla pouze touha po poznání a načerpání nových námětů, těšil se, až zase bude sedět doma, kde bude mít klid na snění a bude moci literárně zpracovat vše, co ve světě viděl a co v tamních knihovnách nastudoval.

Je jisté, že cestování pro něj bylo opravdu důležité a že tvořilo významný zdroj inspirace pro jeho knihy. Které cesty ho tedy nejvíce ovlivnily?

V první řadě to určitě byla Francie a Paříž. Miloval historickou, starou Paříž, navštěvoval tam knihovny, kde studoval keltickou mytologii, irské legendy, řecké, římské, indické a íránské báje a celkově se věnoval středověkým, magickým tématům. Vydal se tam

i za účelem studia pro plánovanou *Karolinskou epopej* (v roce 1890). Během této cesty ale nesbíral jen materiály k tomuto dílu, zajímal se také o místa spojená s mýtem o grálu a králi Artušovi. Důkaz najdeme i v jeho korespondenci: *Na cestě do Paříže navštívím ještě z Lorientu ostrov Croix a jeho jeskyně, z Anray udělám vycházky do Carnaca, kde je celý les menhirů, a do poutnického místa Sv. Anny, pak prohlídnu si ještě Vannes a okolí a Rennes a slavný jeho les, jehož jedna část jest >Brocéliande<, ráj romantiky, jeviště dějů krále Artuše a kouzelníka Merlina* (Zeyer Braunerové, 3. 7. 1889).

Důležitost Francie v Zeyerově tvorbě je zjevná, není proto divu, že nezůstalo u jediné návštěvy. Je velmi pravděpodobné, že lásku k této zemi zapříčinil také jeho z části francouzský šlechtický původ a že se do Francie vydával za účelem hledání svých vlastních kořenů. Není divu, že chtěl poznat zemi, ze které jeho rodina původně pocházela. I proto mu zřejmě učarovala „stará Paříž“, nikoli ta moderní, současná. Třeba si při procházení tamními uličkami představoval své vlastní předky, jak těmito místy kráčí a jak se, stejně jako on, kochají okolní krásou, obdivují architektonické skvosty. Možná že se dokonce zastavili na stejném místě jako on, sedli si na stejnou lavičku v parku nebo studovali ze stejných knih, jako držel při studiu v místních knihovnách ve svých rukách on sám.

Další významnou zemí, kterou chtěl Zeyer poznat, bylo Rusko. Cesta do Ruska pro něj byla splněným snem. Dlouho o ní mluvil, než se tam skutečné vydal. O své touze píše: *Rád bych se do Ruska dostal, ale zlý osud mi vždy jaksi cestu zatarasuje, vždyť víte sám, jak blízko jsem již byl dosažení cíle, jak jsem byl zklamán. Nevím, co teď počít, mocně to do Ruska táhne, sedím takřka na prahu čekaje, až se mi vrata otevřou Slovanské Mekky…* (Zeyer Kašparovi, 26. 3. 1872). O rok později o svém přání píše znovu: *Jedná se mi o tom, poznati Rusko, a až se nabažím tamějšího života a poznám poměry tamější, vrátím se do Evropy. Jde přece ročně tolik dobrodruhů z Německa do Ruska a najdou výživu, proč by se to nemělo poštěstiti na čas aspoň i mně? Aspoň poznám trochu světa, který se mi zdá, že přece jen trochu jináč vyhlíží, než se mi ukazuje z okna mé studovny* (Zeyer Kašparovi, 10. 2. 1873). Ještě téhož roku se na svoji první cestu do Ruska, konkrétně do Petrohradu, vypravil (díky příteli Kašparovi, jemuž byl dopis adresován).

Během svého života se do této země vydal dohromady čtyřikrát, a to v letech 1873, 1880, 1893 a 1899. Janina Viskovataja ve své knize uvádí, že *ani jeden z národů, jež mu poskytly literární látku, nepřivábil ho k sobě tak, jako národ ruský* (Viskovataja, 1932, str. 134).

Jestliže Francie byla pro Zeyera místem, kde hledal své vlastní kořeny, pak Rusko bylo zemí, kde hledal kořeny slovanstva a vůbec celé slovanské kultury. Právě Rusko totiž stálo v pomyslném čele všech slovanských národů (včetně národa českého), pro Zeyera bylo tzv. „Slovanskou Mekkou“. Proč použil právě symbol Mekky v souvislosti s Ruskem? Velmi pravděpodobná interpretace je, že tak jako muslimové vzhlížejí k Mekce, rodišti Mohameda (proroka islámu), měli by i Slované vzhlížet k Rusku, kolébce všeho slovanského. Jistou paralelu můžeme spatřit také v tom, že každý muslim by se měl alespoň jednou za život vypravit na pouť do Mekky. Je možné, že Zeyer navazoval i na tuto myšlenku a že by si přál, aby každý Slovan udělal vše pro to, aby mohl Rusko alespoň jednou v životě navštívit. Nepředpokládáme však, že by odkazoval na další možný symbolický význam Mekky, kterým je zákaz vstupu nevěřících. Nemyslíme si, že měl v úmyslu naznačit, aby se do Ruska nevydávali ti, co ho chtějí následně pouze kritizovat a shazovat v očích ostatních, a to ani přesto, že ho negativní hodnocení, které šířili jeho současníci, velmi zraňovalo.

Je opravdu zajímavé, že ani čas, který v Rusku strávil, ho nepřipravil o jeho ideály, ba co víc, když slyšel kritiku od svých kolegů spisovatelů, kteří původně Rusko obdivovali, ale po jeho návštěvě prozřeli a přestali k němu obdivně vzhlížet, oponoval jim a „kolébku všech Slovanů“ všemožně obhajoval. Například Mrštíkovi vyčítá, že během krátkého pobytu nemohl zemi poznat natolik, aby ji mohl kritizovat: *Věčná škoda, že Mrštík nezůstal déle v Rusku, že se s někým neseznámil! Rusko se nemůže posuzovat tak turisticky* (Zeyer Braunerové, 13. 7. 1896).

Také cesta do Itálie Zeyerovi dodala velké množství inspirace a budoucích námětů. Navštívil spoustu proslulých měst, například Benátky, Veronu, Milán, Janov, Pisu, Florenc, Sienu, Řím, Neapol… Sám o této cestě prohlásil, že *psát o Itálii! To by nestačila kniha, a co knih je už napsáno, a co jsi jich sám už četl. Podléhám tomu starému, věčně mladému kouzlu, jako každý jiný* (Zeyer Kašparovi, 7. 1. 1884). V dopise Karle Heinrichové[14] tuto myšlenku více rozvádí a návštěvy italských měst popisuje detailněji: *Bude rozkoš Vám vypravovati o všech těch divech krásy té kouzelné Itálie. Bloudívám celé dni ve zříceninách starého Říma nebo sním v nějaké věčně zelené staré zahradě ve ville Medici, nebo chodím ghetem a hledám v pošmourném paláci Cenci ten sladký truchlivý fantom nešťastné Beatrice. A pak stojím zase v katakombách v hrobu sv. Cecilie nebo sedím při zapadajícím slunci v Kolosseu a myslím na mučedníky, kteří zde krev svou s nadšením prolévali. (…) Sienna stala se mi drahou,*

[14] Karla Heinrichová, rozená Kozlíková (1858-1943), básníkova vzdálená příbuzná; její babička (Terezie Anna Zeyerová) a Juliův otec byli sourozenci.

nezapomenutelnou. Zachovala starý, středověký, velký a přísný ráz úplně a je tak zvláštní a poetická, že Ti utkví v paměti jako báseň (Zeyer Heinrichové, 8. 1. 1884). Je pozoruhodné, s jakou zasněností vše popisuje.

Itálii Zeyer miloval, její kulturní bohatství ho uchvátilo. Důvodem jeho cesty do těchto míst však nebyla pouhá „turistická" touha po poznání zdejších památek. Do Itálie se vydával pravděpodobně také z důvodu hledání kořenů moderní západní kultury. Antický Řím měl totiž zásadní vliv na její formování, a to nejen v oblastech týkajících se umění, ale také ve způsobu každodenního života lidí.

Další důležitou zemí, kterou poté navštívil, bylo Řecko (Athény). O své velké touze po této cestě psal už čtyři roky předtím, než se tam skutečně vypravil: *Sním stále o pobytu v Athénách (…) Zdá se mi, jako by duše moje chtěla křídla rozevřít k dalekému letu. Láká mne to tam mezi ty háje a stráně a modré zálivy a drahokamům podobné ostrovy, které slyšely Aischyla zpívat, na které kapal med z úst Platona a zářil úsměv Apasie a Heleny. Stane se sen můj někdy skutečností?* (Zeyer Heinrichové, 1. 4. 1881). Jeho sen se stal skutečností, ovšem ne tak, jak si to představoval. Přál si totiž, aby tam mohl strávit více času, ale nebylo mu přáno, z cesty se proto vracel neuspokojený. Bylo pro něj velkým utrpením opustit Řecko, aniž by navštívil všechna významná místa, o kterých toho tolik přečetl.

Proč pro něj byla cesta do Řecka významná? Co ho na této zemi zaujalo? Nejspíše zde hledal kořeny moderní evropské civilizace, protože právě antické Řecko stojí na jejím počátku. Je ale také jedním ze základních pilířů evropské kultury, protože evropská literatura začíná právě literaturou řeckou. A protože pro Zeyera byly knihy a četba velmi důležité, není tedy pochyb o tom, že se chtěl vydat do míst, ve kterých vznikala první evropská literární díla. Zajisté si chtěl prohlédnout i „kolébku moderní civilizace" a všechny její významné památky.

Mezi Řeckem a Českou zemí můžeme také najít jistou analogii. Stejně jako byly Čechy pod rakouskou nadvládou, tak byli Řekové pod nadvládou Turků a ani jedné podřízené zemi se tento stav nelíbil. Zeyer byl velký vlastenec a Rakušany nenáviděl, možná s Řeky soucítil jako s utlačovaným národem, který byl tímto podobný jeho milovaným Čechám. I to mohl být jeden z důvodů, proč se do Řecka vydal a proč k němu obdivně vzhlížel.

Kromě výše uvedených navštívil také Španělsko, Chorvatsko, Německo, Švýcarsko, Skandinávii (Švédsko, Norsko, Dánsko), Nizozemí, Krym, Tunisko, Dálný východ a také další rozličné země a kultury.

Cestování bylo pro Zeyera opravdu velmi důležitou součástí života. Nejen že navštívil spoustu zemí, ale navíc těmito zahraničními cestami strávil téměř polovinu svého života. Byl opravdu velmi zcestovalý.

Ze svých zahraničních pobytů dokázal vytěžit maximum. Během svých cest získával nové látky, které ve svých dílech následně zpracovával. Velmi často se jednalo o náměty mytologické, bájné, legendární nebo o lidové náměty související s dávnou historií daného místa. *Každá cesta vždycky u Zeyera znamenala skrytý plán literární* (Voborník, 1907, str. 216).

Zajímavý je i Zeyerův způsob vnímání zemí a měst, která navštívil. Obvykle se soustředí jen na krásy daných míst a negativních věcí si nevšímá, ignoruje je a jako by o nich ani nevěděl. Místa nevnímá v jejich současné podobě, představuje si je tak, jak vypadala za dob jejich nejvyšší slávy. Velmi vystihující je Krejčího srovnání středověké Paříže, v očích Zeyera a Victora Huga[15]: *Srovnejte Hugovu evokaci středověku v >Notre Dame de Paris< s evokacemi Zeyerovými - tam Quasimodo, doupata žebráků a zločinců, pitvorný škleb, špína a puch, zde bohatýrství bez bázně a hany, andělské sny zbožných mnichů a klášternic, ušlechtilá roztoužení ve službách sladké milosti, všecko čisté, bez kalu a rmutu, jen z nejvybranějších látek a nejvzácnějších esencí ulité* (Krejčí, 1901, str. 54). Zeyer prostě vnímá realitu úplně jinak než ostatní, vše je obalené jeho básnickou fantazií, která se snaží vidět věci krásnější, než ve skutečnosti jsou. *Chodil po Francii, ale ne třetí republiky, leč po Francii Karla Velikého a sv. Ludvíka; chodil po dnešním Španělsku, liberalistickém a konstitučním, ale viděl v něm stále jen Španělsko Cida, Filipů a svaté Terezy; chodil po Orientě, špinavém a kulturně opozdilém, ale viděl v něm vždycky jen Orient čarovných pohádek, kouzelných nocí, tajuplně krásných žen a luxuriósních dekorací* (Krejčí, 1901, str. 70). Autor nechtěl vidět místa tak, jak je upravili ruce „moderních“ měšťanů, chtěl vidět a poznat starobylou kulturu, historická, středověká města, a přesně tak je díky jeho snivé povaze skutečně viděl.

V úvodu *Karolinské epopeje* popisuje, co ho vedlo ke zpracovávání mytických a legendárních látek a také objasňuje svoji fascinaci středověkem. Není proto divu, že vnímal místa jako za dob jejich největší slávy… Přesně tak je totiž viděl ve své fantazii.

[15] Victor Hugo (1802-1885) by l francouzský romantický básník, prozaik, dramatik a esejista. Mimo jiné autor *Bídníků* (1862) a *Chrámu matky boží v Paříži* (1831).

Zeyer byl svým způsobem velmi rozpolcenou osobností, v cizině totiž toužil po své domovině (Praze) a v Praze zase toužil po cestách do ciziny. *Jezdil z jedné evropské metropole do druhé, aby v nich toužil po domově, jenž ho rozčarovával* (Jurčinová, 1941, str. 43). Jeho rozpolcenost a bezradnost, zda cestovat nebo ne, nalezneme i v korespondenci. Z Čech píše, jak moc by chtěl cestovat: *Člověče, já již několikráte litoval, že jsem z Ruska šel, nazlobil jsem se zde již až hrůza, ti Čecháčkové se mi líbí čím dál tím míň. Buď rád, že jsi na svaté Rusi…* (Zeyer Kašparovi, 18. 12. 1873). A přitom je z cest rozčarovaný: *Pište mi do Paříže, kam se bohužel dříve vrátím než mi milo. Ale konečně miluji Paříž tak, že se tam zase těším* (Zeyer Heritesovi, 26. 6. 1989). A tak tomu bylo po celý jeho život. Neustále přemýšlel, jestli má zůstat v cizině nebo se vrátit zpět do své vlasti. Po Čechách se mu ale stýskalo natolik, že se nakonec vždy vrátil domů.

Ačkoli Zeyer velmi rád (a často) cestoval, jedině z cest do Vídně nebyl nikdy příliš nadšený, neměl ji rád. Poprvé se tam podíval ještě jako student v roce 1862, kdy tam jel tzv. „na zkušenou“ (byla to jeho první cesta do zahraničí). Mladý Zeyer se v tesařské dílně[16] ve Vídni jen více utvrzoval v tom, že chce být básníkem, *na stěnách a trámech objevovaly se prý četné německé (?) jeho pokusy ve verších* (Voborník, 1907, str. 24). Tyto verše, kterými si krátil chvíli v dílně, musely být pro básníka způsobem útěku od nepříznivé reality, která ho trápila. I když se snažil vyhovět přání svých rodičů, z cesty se vrátil přesvědčen, že se řemeslu věnovat nebude a že rodinný podnik nepřevezme.

I zkušenosti z tesařské dílny ve Vídni mohly být důvodem jeho nenávisti k tomuto městu. Vídeň pro něj symbolem něčeho vynuceného, násilného a panovačného. Panovala nejen jeho milované vlasti, ale i jemu samému. Nenávist k Vídni sdílel spolu s Polským básníkem Zenonem Przesmyckým: *Že se Vám Vídeň nelíbí, věřím a pochopuji, nenávidím to město. Jak my Češi se dobře máme v té proklaté monarchii, vidíte už též na své oči* (Zeyer Przesmyckému, 20. 2. 1891). Zeyer Vídeň nesnášel především kvůli tomu, že byla centrem celé monarchie, která Čechy ponižovala, nedokázal se s tím smířit. Na svou vlast byl velmi citlivý a trápilo ho, když někdo ji někdo ponižoval nebo nerespektoval: *Víte zajisté, že ta naše neblahá, zneuznaná zem, ta ubohá česká matka je zase už odstrčená, že na výstavě v Paříži representována nebude, že nás zase vyškrtli z řady národů živoucích. (…) proti nám jsou všude předsudky, za námi nestojí nikdo…* (Zeyer Braunerové, 24. 6. 1888). Básník je z tohoto přístupu nešťastný a zoufalý, zároveň v něm ale vzbuzuje touhu dokázat ostatním

[16] Fellnerova tesařská dílna

kvality českého národa. Nikdy nevzdává a za svůj milovaný národ bojuje ze všech sil. V témže dopise dále prosí malířku, zda by nemohla zkusit přimluvit se u svých vlivných známých, aby v Paříži mohly proběhnout alespoň koncerty některých českých hudebníků.

Je smutné, že přes všechnu jeho snahu ho tehdejší česká společnost, a především literární kritika, odmítala. Anna Lauermannová-Mikschová[17] vzpomíná, jak Zeyerovi radila, jak se dostat ze situace, kdy ho jeho vlastní, milovaný národ zavrhuje a nejeví o něj zájem: *Pamatuji si na jedno zimní odpoledne, kdy Julius Zeyer, tentokrát už starší pán, k nám přišel a trpce si stěžoval, že byl čtyřikrát u nakladatele, který nejprve s odpovědí otálel a konečně, osobně jej nepřijav, knihu jeho odmítl. Byla jsem pobouřena pro Zeyerův nezdar. „Odmítá-li vás česká literatura, splaťte jim stejným; píšete tak krásně francouzsky i italsky, napište pod pseudonymem knihu v jedné z těch řečí, dejte si ji přeložit a naleznete pro ni zajisté nakladatele i houfec čtenářů“* (Lauermannová-Mikschová, 1940, str. 103). Zeyer jí na to tenkrát ironicky odpověděl: *„Vidíte, jaká jste moudrá. Ale co mi tu povídáte, mne ještě nikdy nenapadlo a nemá to vůbec žádnému z nás napadnout. Nemohl bych nikdy psáti francouzsky neb italsky, mohu psáti pouze česky. (…) Nezbude-li mi na inkoust, budu psáti třeba kolomazí, ale česky budu vždycky psát“* (Lauermannová-Mikschová, 1940, str. 103).

2.2.3 Stará Praha, Čechy

Vliv staré Prahy byl v Zeyerově dětství také velmi významný. Pro malého Julia byla Praha pohádkovou, mytickou krajinou. Učarovaly mu především staré pověsti a legendy a velmi rád navštěvoval prastará místa, kde se odehrávaly. Hluboce prožíval jejich mystickou atmosféru, kterou z nich cítil. Nejlépe se o tom přesvědčíme z jeho vlastních slov: *Jako ve snu pamatuji se kupř. na dojem, jaký na mě dělala svatováclavská kaple u sv. Víta. Nevím, byl-li jsem tenkráte čtyři roky stár. Ten dojem musil nějak ve mně splývat s dojmy pohádek* (Zeyer Voborníkovi, 20. 6. 1897). Při návštěvě těchto míst se prostřednictvím vypravování seznamoval se starými legendami, které ve svých dílech později oživoval.

Velký podíl na jeho lásce k Praze měla jeho chůva. Své vypravování pohádek, bájí, mýtů a pověstí obohacovala o naučné procházky Prahou. Ukazovala mu zajímavá místa, se kterými se tato vypravování pojila, byla jeho průvodcem, představovala mu památky a tajemná pražská místa pojící se s historií. Tyto procházky spojené s vypravováním působily na Zeyerovu zasněnou povahu téměř zázračně. *Nebyly to však pouze pohádky a písně, které*

[17] Anna Lauermannová-Mikschová, lit. pseudonym Felix Tréver (1852-1932), přítelkyně Julia Zeyera, česká spisovatelka, organizátorka prvního pražského literárního salonu.

zpívala a vypravovala chůva, které plnily duši hochovu, ale i kamenná písmena dějin, psaná na ulicích a náměstích Prahy, jež stará žena učila dítě čísti a doplňovala jimi tak své báje (Jurčinová, 1941, str. 18).

Zeyera v jeho tvorbě neovlivnila jen Praha, ale i celé Čechy: *Nepamatuji se, že by byla doba bývala, kdy bych Čechy nebyl miloval. Myslím, že od prvního okamžiku, kdy jsem vůbec cítit a myslit dovedl. Čechy byly pro mě ovšem nejdříve Prahou nebo Praha Čechy* (Zeyer Voborníkovi, 20. 6. 1897). Tato dvě místa vnímal jako jednu věc především proto, že celé dětství strávil v Praze a za její hranice se nepodíval. To, co bylo za hranicemi Prahy, pro něj bylo tajemné a neznámé: *Venkov jsem neznal a ty modré vrchy byly mi nějakou báječnou krajinou! Tam musily asi někde být ty ‚lesy', o nichž jsem stále snil* (Zeyer Voborníkovi, 20. 6. 1897). Snivé myšlenky o tajemném kraji v něm vyvolávala nejen jeho bujná fantazie, ale především chůvino vyprávění o kraji mrtvých hrdinů: *Kolem Prahy, za modrými vrchy, které ji obklopovaly, byla ve vypravování chůvině země mrtvých hrdinů a v mysli dítěte tajemný kraj, kde bloudil rytíř z její písně* (Jurčinová, 1941, str. 19). Ve svých zasněných představách o bájných hrdinech se ještě více utvrdil, když propadl čtenářské vášni. *Četl, jako naslouchal chůviným bájím. Jeho mlhavá fantasie počala si představovat jasněji svět za modrými vrchy kolem města. Byly tam rozsáhlé lesy, v nichž bloudily čarokrásné víly, vznešené a smutné kněžny a hrdinští rytíři, kteří hájili spravedlnost* (Jurčinová, 1941, str. 20-21). Básník žil ve svém vlastním světě vytvořeným fantazií a sněním, není proto divu, že ho nadchly mýty a legendy.

Zeyer měl rád pouze tzv. „starou" Prahu, „mladá, měšťácká" Praha se mu ani trochu nelíbila: *Nejsem rád v Praze. Společnost naše je mi příliš protivná. Prahu samu miluji ovšem. Je čarokrásná v noci, když jsou ulice prázdné. Bloudit v takový čas po malé straně a po Hradčanech, to dělá dojem básně* (Zeyer Przesmyckému, 16. 10. 1891). V dopise paní Náprstkové dokonce píše o touze nadobro odejít z Prahy: *Je to divné, že se v Čechách pro mě nenašlo místečka sebe menšího, kdy bych působiti mohl. Česká země byla mi vždy a v každém ohledu macechou, a nemám konečně vřelejšího už přání, než odejíti odsud a nevrátiti se více. Ve dne v noci přemýšlím o tom a jen finanční ohledy mě poutají. Ideu českou nepřestanu nikdy milovat, tak jako nepřátelé té idey až do posledního dechu nenávidět budu* (Zeyer Náprstkové, 9. 3. 1888). Tato silná slova svědčí o básníkově rozčarování z tehdejší společnosti. Konflikt byl zajisté zapříčiněn také tím, že si nerozuměl s tehdejší měšťanskou společností. Kritizoval je především za jejich lidskou malost a povrchnost. *Bylo mu vůbec*

hořko a úzko ve světě kolem něho a nemohl a nechtěl přijímati jeho hodnoty, ohmatané hrubýma a špinavýma rukama. Až dospěje, snilo dítě, bude hrdina a básník, (…) bude se bíti za práva milovaného lidu se všemi, kdož mu křivdí a třísní svou nízkostí jeho důstojnost (Jurčinová, 1941, str. 21-22). Snění ho provázelo po celý život. Můžeme si všimnout i jeho vlastenectví, touhy chránit svoji vlast, kterou tak miloval a v neposlední řadě také smyslu pro spravedlnost (který v něm probudila chůvina a matčina výchova).

Zeyer byl bezesporu výrazný český vlastenec, hrdý na své češství, s vroucím vztahem k Čechám a všemu českému, i přesto mu však někteří vyčítali „cizáctví“, a to ho velice trápilo. Sám Zeyer se nazval „cizincem v rodné Praze“. Bylo to zapříčiněno oboustranným nepochopením se s tamní měšťanskou společností, což mladého nespokojeného básníka přibližovalo ještě více ke starým mýtům, legendám, a především do světa snění, fantazie a obrovské touze po cestování, poznávání nových kultur a jejich studiu.

3. Mýty a legendy v Zeyerově tvorbě

Julius Zeyer byl zasněný spisovatel oplývající nebývalou obrazností. Sebemenší podnět v něm dokázal vyvolat neskutečné množství myšlenek, které pak zpracoval formou poutavého příběhu. Stačilo pouhé přečtení staré pověsti a ihned se mu v hlavě začal odehrávat příběh o statečných rytířích, o pohádkových králích a královnách, o zasněných princeznách, o utrápených milencích, o prostých lidech, kteří musejí snášet útlaky nebo o mniších a jeptiškách, kteří chtějí svými činy spasit celou křesťanskou společnost. *Jeho názor na svět byl ryze básnický, v základě mytický. (…) Byl romantik a mystik, proto lnul ke všemu, co je daleké a dávné, tajuplné a nadpřirozené, symbolické a exotické* (Voborník, 1917, str. IX). Jeho knihy mají moc přenést nás do vzdálených fantaskních světů. Básník *má dar, nelíčiti věci vzdálené jen ve zabstraktnělých odrazech, ale zpřítomňovati je v celé živé jich barvivosti* (Krejčí, 1901, str. 40).

Zeyer mýty netvořil, ale během svého života nastudoval obrovské množství bájí nejrozmanitějších kultur, které poté zpracovával. V úvodu *Karolinské epopeje* navíc zdůrazňuje, že ho vůbec nezaujala historie jako taková, (což by se dalo vzhledem k jeho fascinaci mytologií předpokládat), ale že mnohem větší dojem v něm zanechaly mýty a legendy vypravující o hrdinných událostech. Učarovalo mu jejich kouzlo a byl fascinován tím, jak jsou stále živé v paměti lidí, jak si je předává generace na generaci. Tyto hrdinské básně a legendy totiž *byly výrazem národa, měly samy duši svou a tak mluvili k duším všem a podával je věk věku a proto nezanikly* (Zeyer, 1921, str. 6-7). Jen díky lidu a národu jeho milované mýty a legendy nezanikly a žily dál, tím se opět dostáváme k jeho vlastenectví.

Jak Zeyer při zpracování těchto cizích, legendárních a mytologických látek postupoval? Poucha[18] ve své studii zmiňuje jeho vědecký přístup a systematičnost: *Zeyer při „obnovování obrazů“, při přepracovávání a novém spojování odlehlých a starých motivů, postupoval obdobně jako postupuje vědec, kompiluje-li a zároveň tvoří věc novou: pilně shledával prameny, dělal si výpisky, získané poznatky řadil podle jistých hledisek, která si napřed určil, a nakonec vše spojoval svým slohem, až vznikla díla, která právě proto jsou v našem písemnictví jedinečná* (Poucha, 1958, str. 624-625). Jiří Karásek ze Lvovic[19] se však na věc dívá z jiné perspektivy. Sice nepopírá jeho vědeckost, ale přirovnává básníka spíše k malíři, který restauruje starý obraz: *Zeyer našel svůj vlastní způsob, jakým restauruje minulost, jakým rekonstruuje zapadlé a probořené prostředí. Zeyer nestudoval dob, jež chce*

[18] Pavel Poucha (1905-1986), český vědec, filolog a pedagog. Zabýval se především orientálními jazyky a asijskou kulturou.
[19] Jiří Karásek ze Lvovic (1871-1951), český spisovatel, básník a kritik, představitel české dekadence.

poeticky oživiti a vzkřísiti (…) proto, aby zužitkoval všechno, co získal v prachu bibliotek a archivů, studiem archeologie, historie, zašlého umění, a s trpělivostí středověkého mnicha sestavil přesné, podrobné, realistické obrazy uplynulých věků, jak byly, neb alespoň býti mohly. O to Zeyerovy neběží. Opatří si sice stejně obsáhlou a důkladnou erudici, ale evokuje pak minulost tak, jak dříme v jeho exotické duši plna vysněné krásy, třebas odporovalo líčení jeho tomu, čeho studiem nabyl. Připadá mi jako malíř, jež renovuje sešlé starobylé oltářní obrazy, drží se sice v liniích, jichž sledy nachází na zvetšeném plátně, ale nanáší mezi ně živé a jasné barvy, své barvy (Karásek ze Lvovic, 1926, str. 111). Při zpracování tedy básník postupoval na jedné straně vědecky a s důkladnou precizností a perfekcionismem, ale na straně druhé ke všemu přistupoval s obrovským citem pro umění. Nebyl to jen zasněný snílek, který často unikal do vlastní fantazie, k dávným dobám a k mýtům, ale byl to také vědec, postupující velmi racionálně.

Šíře námětů, ze kterých básník čerpal, je ohromná. Studoval keltickou mytologii, irské legendy, řecké, římské, indické a íránské báje a poezii, staré irské a bretoňské zpěvy, křesťanské legendy a pohanské bájesloví, litevskou poezii, čínské a japonské látky, tuniské legendy, řecko-byzantské látky a arabskou poezii, starozákonné muslimské legendy, zajímal se o španělská témata a v neposlední řadě také ruské legendy a příběhy. Právě z důvodu tak rozsáhlých pramenů, ze kterých čerpal, se jeho dílo nezařazuje pod konkrétní zdroje inspirace příliš snadno, někdy je to přímo nemožné. Často se totiž v jednom díle inspiroval velkou spoustou bájí, pověstí, mýtů a legend patřícím k různým národům a kulturám. Nejlépe si tuto skutečnost dokážeme na *Románu o věrném přátelství Amise a Amila*, jedním z prvních velkých „obnovených obrazů“, kde ani sám Zeyer nebyl schopný Janu Voborníkovi odpovědět na otázku, odkud čerpal náměty pro toto dílo: *Udati Vám všechny prameny k „Amisu a Amilu“ nedovedu. Už ani sám nevím, co jsem kvůli tomu přečetl všechno a v kterých knihách jsem nalezl Cernunna. Keltická mythologie mě vždy nesmírně zajímala, kde jsem se jen mohl něčeho dopídit, tam jsem čerpal. Ale všechny výpisky jsem ztratil nebo zahodil nebo spálil, nevím už. Ale nic se v „Amisu a Amilu“ nezakládá na pouhé fantazii* (Zeyer Voborníkovi 20. 6. 1897). Jisté však je, že čerpal ze starofrancouzské legendy, která má pravděpodobně orientální kořeny (základní motivy jeho zpracování pochází konkrétně ze starofrancouzské básně z 12. století), dále pak ze severských bájí – Edd, ale také z irské a keltské mytologie. Například cesta ke svatému Patrikovi čerpá z irské legendy, z keltské mytologie převzal zvon Cernunnos, a příběh Thorgerdy má kořeny v severské mytologii. Objevují se zde také prvky arabských pohádek, tím je například meč v loži, který Amil umístí

mezi sebe a Amisovu manželku Thorgerdu, když si přátelé navzájem vymění svá místa, aby mohl Amis vybojovat pro Amila jeho vysněnou ženu.

Jedním ze zásadních zdrojů inspirace je pro Zeyera Dálný východ. Starou východní kulturou byl přímo fascinován, náměty čerpal jak z Indie, tak z Číny nebo z Japonska. Tyto vzdálené světy, které u nás nebyly příliš známé, ho velmi zaujaly. Pomocí tzv. obnovených obrazů, které psal, se snažil s těmito zeměmi, a především s jejich kulturou, mytologií a literaturou, české čtenáře seznámit. Neměl to však jednoduché. Například čínské náměty v Čechách nesklízely velký úspěch. Pro většinu lidí to byla témata příliš exotická a vzdálená, samozřejmě se našli i jejich obdivovatelé, těch ale bylo jen málo. Zeyer byl velmi zklamán, když například čínská divadelní komedie *Bratři* nebyla uvedena, protože se vedení divadla obávalo odmítnutí ze strany obecenstva.

Čínu ani Japonsko Zeyer během svých cest nikdy nenavštívil, přesto tyto vzdálené kultury, které sám nazval „nejkrajnějším východem" dokázal čtenářům přiblížit, a to díky usilovnému studiu knih pojednávajících o těchto zemích, kultuře, ale také o mýtech a jejich písemném zpracování v tamější literatuře. Nejdůležitějším zdrojem informací, kromě knih, které sám vlastnil, pro něj bylo orientální oddělení Náprstkovy knihovny[20]. Při zpracování těchto látek Zeyer dokonce ani nečerpal z původních zdrojů, jako tomu bylo u jiných cizokrajných pramenů, které zpracovával. Jeho jazykové znalosti byly sice velmi rozsáhlé, ale čínštinu ani japonštinou neovládal. Musel se tedy spoléhat na překlady a na různé studie. Díky záznamům výpůjček z Náprstkovy knihovny a také díky jeho vlastní domácí knihovně však není těžké dohledat, z jakých materiálů čerpal a které knihy si ke svému studiu půjčoval. Důležitým zdrojem informací pro něj byly také knihovny v Paříži.

Čínským motivům se básník poprvé a nejvýrazněji věnoval v povídce *Zrada v domě Han*[21] (1881). Další povídkou inspirovanou touto tematikou pak bylo například *Blaho v zahradě kvetoucích broskví*[22] (1882). Je zajímavé, že někdy se původní předlohy držel více, někdy méně. Občas bylo jeho výsledné dílo složené z několika původních pramenů a písemného zpracování konkrétní legendy, často také propojoval více námětů. Dokonce i jména postav si Zeyer někdy upravoval a některým postavám dal jména zcela nová. Ani tyto autorské zásahy však neubírají dílům na jejich hodnotě. I v dílech inspirovaných japonskými

[20] Povídku *Blaho v zahradě kvetoucích broskví* věnoval Zeyer Náprstkovi, čímž mu prokázal svoji vděčnost. Náprstek z toho byl velmi nadšený, nesetkával se totiž s velkým pochopením pro svou vášeň ve sbírání Čínských knih. To si doložme na slovech J. V. Sládka, který Zeyerovi v dopise vylíčil Náprstkovu radost z věnovaného díla: *Náprstek si stále opakoval, že je to první ovoce jeho sbírání knih o Číně; jiní lidé to považují za bláznovství* (Sládek Zeyerovi, 12. 4. 1882). Čínská tématika se v tehdejší době jen těžko získávala pozornost českých čtenářů, o tyto vzdálené světy neměli moc velký zájem, bylo to pro ně až příliš cizí a neznámé.

[21] „čínská legenda".

[22] „podivná povídka"

látkami Zeyer propojuje několik námětů a mírně si je upravuje k obrazu svému. Hodně se také zajímá o japonské božstvo a o japonské legendy pojednávající o vzniku světa. Mezi díla s japonskou mytologickou tematikou pak patří například *Píseň za vlahé noci*, *O velkém bolu boha Izanagi* nebo *Gompači a Komurasaki* (1903).

S indickými látkami, ze kterých také čerpal, je to však jiné. Zde už se mohl opřít o své jazykové nadání. Díky znalosti sanskrtu tak četl staré indické báje v původním znění a následně je zprostředkovával svým čtenářům (př. povídka *Tilottama*). Mezi další díla inspirovaná indickými motivy patří také *Záletnice* nebo *Buddha před zrozením*. Indie pro něj byla posvátnou zemí, záhadnou, zajímavou, exotickou, oplývající bohatým kulturním bohatstvím.

Julius Zeyer se zajímal také o irské báje a o irskou mytologii. Některé látky, které zpracovával, neměly obdoby v celé Evropě. Například ve svém díle s názvem *Legenda z Erinu (knižně 1886)* se inspiroval staroirskými látkami, kterým se před ním ještě nikdo nevěnoval. Daniel Řehák[23] uvádí, že konkrétně tuto legendu zpracoval dvacet let předtím, než se jí chopili sami Irové.[24] To dokazuje, jak průlomové a neotřelé jeho práce byly. Dalším významným dílem inspirovaným irskými látkami je *Maeldunova výprava* (1896), kde Zeyer přepracoval středověký text s názvem *Plavba člunu Máel Dúinova*. Z irské mytologie dále čerpá *Svědectví Tuanovo* (1882), *Kronika o svatém Brandanu* (1886) a *Ossianův návrat* (1905). Také v *Románu o věrném přátelství Amise a Amila* najdeme odkazy k irské mytologii, a to když se hlavní hrdinové se totiž vydávají do Irska k jeskyni, kde se jim zjeví svatý Patrik.

Je zřejmé, že se básník nezajímal jen o známé legendy a mýty, ale snažil se jít mnohem hlouběji, až k těm téměř zapomenutým. Jeho hluboké zaujetí starým Irskem potvrzuje také to, že měl ve své knihovně odbornou mluvnici staré irštiny.

Dalším zdrojem Zeyerovy inspirace je pak severská mytologie. Nejenže se do těchto zemí autor během svých cest vydal, ale také nastudoval různé severské báje (například Eddy nebo norské báje), jejichž znalostí ve svých dílech posléze využíval.

Jedním z básníkových severských zdrojů inspirace byly norské báje, na jejich motivy napsal Zeyer například *Norskou balladu*, dále pak básně *Norny*[25] a *Sigyn a Loki*. Spolu s *Norskou balladou* pak byly napsány pro *Román o věrném přátelství Amise a Amila*. V tomto díle Zeyer hojně využíval právě severských mýtů (např. jméno „Thorgerda“, které dal jedné

[23] Daniel Řehák, současný český bohemista a literát.
[24] Irští buditelé, mezi nimi zmiňme například Williama Butlera Yeatse (1865-1939)
[25] Norny = severogermánské „sudičky“

postavě, je složeno ze jmen dvou norských bohů - Thora a Gerdy). Motivy získané studiem Edd okrajově využil například v díle *Báje Šošany* (1880), a také ve *Vyšehradu* (1880).

Velmi významným zdrojem inspirace pro něj byla nepochybně Francie a francouzská kultura, a to nejen díky jeho původu, četným cestám nebo lásce k tamní kultuře, ale také díky množství přečtených a nastudovaných francouzských knih - jeho rozsáhlá soukromá knihovna jimi byla dokonce z celé pětiny.

V předmluvě ke *Karolinské epopeji* Zeyer uvádí, že ze všeho nejvíce mu učarovala středověká Francie třináctého století, doba svatého Ludvíka[26]. Tehdejší oslavné hrdinské zpěvy a legendy nemají svého konkrétního autora, patří celým generacím vypravěčů, a právě v tom spatřoval největší kouzlo. Nejinak je tomu u anonymního středověkého hrdinského eposu, *Písni o Rolandovi*[27], který básníkovi také učaroval: *Pne se jako katedrála k oblakům prostá, silná, hrubě sice jen z balvanů vytesaná ale vznešená v své prostotě a dojímavá jako krásný západ slunce* (Zeyer, 1921, str. 5). Zajímavý je i způsob jakým o této staré epické básni uvažuje, zde ji konkrétně přirovnává ke středověké architektuře, ke katedrále. Obojí je honosné a okouzlující, vzbuzující obdiv ke schopnostem dávných umělců.

Starofrancouzské legendy často oslavovaly ty, co bojovali a umírali za Francii, za ty, co ji chránili (například hrdinové z doby Karla Velikého), za to neměli být zapomenuti. Lid si je předával z generace na generaci, a tak se jejich hrdinské činy dochovaly i o několik staletí později. Z těchto vznešených starofrancouzských legend čerpal básník spoustu námětů pro svá díla. V nich zdůrazňoval především hrdinství, čest a věrnost, zkrátka všechny ušlechtilé vlastnosti (typické pro středověk), které v společnosti, v níž žil, tolik postrádal. Zeyer se v těchto hrdinských bojích jistě poznával a představoval si sebe samého jako hrdinného bojovníka bránícího svoji milovanou vlast, za kterou by byl ochoten snad i život položit. Jeho zbraněmi však byla jen slova, pomocí nichž se pokoušel svoji zemi bránit a obhajovat.

Nejvýznamnějším dílem, inspirovaným těmito francouzskými prameny je bezesporu rozsáhlá *Karolinská epopej* (1896). Z části pak také *Román o věrném přátelství Amise a Amila* (1880).

Nemalý vliv na Zeyerovu tvorbu měly také Ruské látky a motivy. *Zvláštní jest, jak Zeyer miloval Rus. (…) Lnul k ní citem českým, mýthickou obrazností a tajemnou jakousi*

[26] Svatý Ludvík = francouzský král Ludvík IX. (1214-1270), zúčastnil se dvou křížových výprav a vedl příkladný život, r. 1278 byl svatořečen.
[27] *Píseň o Rolandovi* je anonymní hrdinský epos, pravděpodobně z 11. století. Báseň pojednává o Karlu Velikém a jeho družině. Jedná se o jednu z nejstarších památek francouzské literatury.

touhou neustále a každou cestou nabyla ta touha jiné povahy. Když hledal stopy reků staroruských, bylo to jiné, než když skládal Alexeje. Tu byl základům své touhy nejblíže, a byly to základy povahy náboženské (Voborník, 1907, str. 49-50). Jeho vztah k Rusku byl opravdu velmi silný. Není proto divu, že ho ruské mýty, legendy a pověsti velmi zaujaly. Nesporný vliv spatřujeme také v jeho cestách do Ruska a znalostí ruského jazyka, což mu při zpracovávání místních témat velmi pomohlo.

I přes svoji fascinaci ruskou kulturou však Zeyer napsal jen málo děl s tamní mytologickou tematikou. Velkou měrou to bylo zapříčiněno jeho precizností, nechtěl totiž začít psát, dokud neměl látku dokonale nastudovanou. Ruská látka je opravdu velmi obsáhlá, a proto se jejímu studiu věnoval velmi dlouho.

Původně plánoval zpracovat rozsáhlý ruský epos, podobně jako zpracoval francouzské náměty v *Karolinské epopeji*. Tento úmysl dokládá i jeho korespondence s přáteli, kde se o svém plánu zmiňuje: *Já myslím už silně na to, konečně jednou k tomu ruskému eposu přikročit. Má to být hlavní mou prací v této země. Už si to začínám v hlavě srovnávat a komponovat* (Zeyer Sládkovi, 25. 10. 1887). Zdence Braunerové pak píše o tom, jak dílo zpracovává ve svých myšlenkách a zmiňuje také svoji frustraci z toho, že jej ještě nemůže přenést na papír: *Nenapsal jsem ještě nic, ale komponuji v hlavě a stonám již tou prací. Mlhy se jasní. Jen co bude první arch! Ani spát již nemohu kvůli tomu! Ta doba, než se píše, je ta nejhorší* (Zeyer Braunerové, 10. 1. 1998). Básník byl perfekcionista, nechtěl dílo vypustit do světa, dokud ho nebude mít v hlavě dokonale promyšlené. Velmi se však bál, že jej nestihne dokončit: *Nevím ani, do čeho se dříve dát. Nejraději bych pracoval na svém ruském epu, ale zase jiné práce na mě doléhají. (…) Čas tak plyne, letí, mizí a snad již brzy zaklepá „la camnse" na moje dvéře a ruský epos již nikdy světla božího nespatří. A to by mi bylo líto. Tolik jsem o té básni snil a přemýšlel a tolikrát ji už procítil* (Zeyer Golerové, In: Adámek, 1986, str. 3). Zeyer měl velký strach z toho, že dílo nestihne během svého života zpracovat, ta představa ho děsila. Jeho největší obavy se bohužel vyplnily a zemřel dříve, než stihl svoji plánovanou mohutnou Ruskou epopej sepsat. V jeho pozůstalosti byl nalezen pouze krátký fragment díla a téměř 130 stran výpisků k plánovanému dílu.

Ruský epos sice sepsat nestihl, přesto však v jeho dílech ruské látky nalezneme, a to například ve *Zpěvu o pomstě za Igora* (1883) nebo v *Pohádce o dobrém caraviči Eustachovi* (1900). Ve *Zpěvu o pomstě za Igora*, kde se inspiroval pohanskými motivy, zabýval se zejména pohřebními obřady a rituály tehdejší doby. *Pohádka o dobrém caraviči Eustachovi* pak vznikla spojením tří ruských legend.

3.1 Analýza mytologických a legendárních námětů v Zeyerově tvorbě

Čínské mytologické motivy Zeyer použil v povídce *Zrada v domě Han*, která je inspirovaná čínskou legendou. Je to příběh v příběhu (rámcová kompozice). Skupina poutníků putuje pouští, narazí na mohylu obrostlou zelení, odpočívají zde a jeden z poutníků jim vypráví čínskou legendu, příběh o překrásné dívce, která byla provdána za tatarského chána. Měla být obětována, aby zachránila celý čínský národ a jeho bohatství před útoky Tatarů.

Příběh začíná tím, že mandarín Kutaju jednoho dne dostane psaní od svého pána, císaře Iuentiho. Ten mu oznamuje, že v probíhajících bojích o zemi začínají vyhrávat Tataři a prosí ho, aby pomocí starého motýlí rituálu vybral nejkrásnější dívku z celého „harému"a následně aby vybral i dívku nejobyčejnější: *Slyš nyní, co ti velí pán tvůj, ó starý věrný sluho domu Han. Pomníš mého děda a toho, co nazýval „sudbou motýlů" (…) Čiň za mne, co bych byl činil, kdybych nyní v paláci svém byl: otevři azurová vrata zlatých síní, v jejich stínu poklady krásy a něhy nyvou, nespatřené dosud mými zraky; otevři vrata paláce a dej motýlům soudit. Pak vezmi dva listy jemně páchnoucího papíru a napiš na jeden jméno té, kterou „sudba motýlů" co královnu všech naznačí. Najde-li se v sadu nebeských vnad květ bez barvy a vůně, dívky, kterou motýli a vlastní oči tvoje zavrhnou co nehodnou pohledu lásky a plamenů vášně, napiš jméno té neblahé na druhý list* (Zeyer I, 1958, str. 473-474). Kutaju je však rozzlobený, myslí si, že se císař zajímá sám o sebe, že sobecky pomýšlí na svatbu, místo aby se staral o hrozbu, kterou představují Tataři. Rozhodne se tedy vybrat pro něj ženu takovou, aby jejím prostřednictvím mohl vládnout on sám: *„Jak mýlil jsem se v tomto císaři! (…) Říš jeho klesá, moc jeho zkrušena – a o čem sní a rozjímá Iuenti v hrozném tom okamžiku? O krásе žen a o sladkosti lásky! (…) Mladý můj císař myslí v době vážné na věci bez váhy. (…) Buď císařovnou ta, kterou já na trůn posadím, a budu císařem pak sám!"* (Zeyer I, 1958, str. 474-475).

Kutaju tedy zfalšuje „motýlí rituál", a to tak, že dívce, kterou pro císaře sám zvolil, dá na hlavu věnec pokapaný vůněmi, které motýly přilákají a naopak dívce, která se mu znelíbila, dá věnec napuštěný jedem, aby na ni motýli neusedli, tím zpečetí její osud. Více se zmýlit nemohl, císař totiž nežádal o pomoc s výběrem jeho budoucí manželky, ale chtěl najít nejobyčejnější dívku ze všech, aby ji dal za ženu tatarskému chánovi a tím si ho usmířil. Už jen ten pocit, že zničí některé dívce život, ho sžírá: *„Já vypil kalich hanby až na dno. Vy nevíte, jak hluboce jsem klesl. Nikdo než němé tyto stěny slyšely, co jsem, pokořený, svému vítězi, tatarskému chánu Hančenuju, slíbil v tajné úmluvě. (…) Dcera černovlasého lidu, dívka z čínské krve, květ císařského harému, toť co hrdé jeho srdce v opojení vítězoslávy*

žádalo. Nuž, a já svolil, já slíbil. (…) V tomto listu místovladaře Kutaju čtu jméno dívky vyrostlé beze vnad, bez krásy, bez ducha v stínu harému. Vyrvu ubohý, povržený ten květ z rodné země a hodím jej v otevřený jícen tatarské stvůry. (…) Lépe, aby jedna dívka žalem zhynula, než aby všecken lid můj v krvi tonul.“ (Zeyer I, 1958, str. 485-486).

Až pozdě císař zjistí, jakou chybu udělal, když nechal svého podřízeného mandarína rozhodnout. Dívka, kterou totiž za neobyčejnější označil, byla tou nejkrásnější, nejnevinnější a nejmilejší ze všech. Nemohl však zrušit své slovo a tak byla ta nejkrásnější dívka provdána za tatarského chána.

Podobný motiv nalézáme ve spoustě legend. V čínských dějinách najdeme nejednu zmínku o tom, že musel císař dát svému protivníkovi čínskou krásku, aby ho usmířil. Stejně tomu bylo v příběhu dívky Čao-kiun. V legendě, ze které Zeyer při zpracování *Zrady v domě Han* čerpal, však výběrem dívky není pověřen jeho podřízený, ale vydá rozkaz, aby malíři namalovali dívky. Všichni si mysleli, že si mezi nimi chce vybrat svoji ženu, a proto bohaté rodiny zaplatili malířům, aby jejich dcery namalovali krásnější a dokonalejší než ve skutečnosti jsou. Naopak dívky z chudých rodin byly vykresleny jako obyčejnější a ošklivější, a proto císař za oběť zvolil právě Čao-kiun. Když ji však na vlastní oči spatřil, uvědomil si, jakou chybu udělal. (Stejně tak jako císař Iuenti). Ale již nemohl změnit své císařské slovo. Dívka tedy byla provdána za tatarského chána.

Protože však ani čínská mytologie není jednotná a jednotlivé báje existují v několika verzích (autoři si je upravovali), i Zeyer se neinspiroval pouze jedním zdrojem při zpracování *Zrady v domě Han*. Výsledná podoba čínské legendy, jak ji Zeyer zachytil, je tedy takovou upravenou syntézou legend několika zdrojů.

Dalšími prvky z čínské mytologie, které se v povídce objevují, jsou pak různé stvůry (př. stvůra uprostřed jezera v domě Han), draci (př. jedna z dívek, tu kterou Kutaju pro císaře vyvolil, sedí na drakovi) nebo například kouzelná flétna, na kterou Kutaju píská při falešném „motýlím rituálu“. Významným symbolem sahajícím do mytologie jsou v povídce také květiny, především pivoňky.

Nabízí se také úvaha, zda v poutníkovi, který celý bájný příběh vypravuje, autor zobrazil sám sebe. Takto jej popisuje: *Tu povstal muž ze středu smutných poutníků. Tvář jeho byla vážná a zádumčivá, ale kolem rtů bloudil mu snivý úsměv a kouzlo nevýslovné něhy sálalo mu z očí. Byl pěvcem, ale z těch, jimiž píseň v prsou ztrnula, neb hluboký žal v duši jeho všechny struny zpřetrhal* (Zeyer I, 1958, str. 471). A přesně takový byl Zeyer, vážný, zasněný pěvec a básník, zevnitř sžíraný žalem. Stejně jako poutník, i on vyprávěl báje a legendy, je tedy pravděpodobné, že v poutníkovi zobrazuje sám sebe.

Japonské náměty Zeyer zpracoval například v krátké básni v próze *O velikém bolu boha Izanagi*, která je součástí většího celku s názvem *Večer u Idalie*, vyšla však i samostatně.

V básni je rozpracován japonský mýtus o stvoření světa. Podle něj Izanagi spolu se svou ženou Izanami stvořili svět. Izanami však záhy zemřela při porodu syna. Děj povídky začíná až po její smrti. Izanagi se zlobí, že stvořil zemi, a ta se mu krutě oplácí smrtí jeho ženy:*„Země ty zelená rodičko stromů, já stvořil tě, obetkal rouchem tě květů, já stvořil ti ptáky, by zpěvem svým sladkým ti těšili srdce, tvé kamenné srdce, ó zelená země, rodičko stromů! Ty ale vzalas mi blaho mé celé, v tmavém své lůně jsi skryla ji krutě, choť moji krasší než světlo a vesna! Ó vrať mi zas, vrať mi mé ztracené blaho, které jsi krutě skryla v svém lůně!“* (Zeyer II, 1958, str. 362).

Ve své zlosti roztrhá syna na tři části, a tak vzniknou tři noví bohové – pán mraků, pán blesků a pán hromů: *Jeden z nich pánem bouřných byl mraků, s hrozícím čelem, s děsivým zrakem. Druhý byl vládce ničících blesků, ohnivých hadů to letících nebem. Třetí byl králem dunících hromů. Z jednoho boha tak byli tři bozi* (Zeyer II, 1958, str. 361).

Izanagi nedokáže bez své ženy žít, vydá se proto za ní do podsvětí, kde najde jen její popel a kosti. Nakonec nešťastný Izanagi opouští zemi: *Nechtěl už déle obývat zemi, k slunci se nesl na věčné věky, k slunci, k své prvorozené dceři, v planoucí hrad na azurném vrchu. Nechtěl už déle obývat zemi, která pro všechno mohylu skýtá, co utvoří nebe. K slunci se nesl na věky věkův* (Zeyer II, 1958, str. 363).

Báseň začíná až po smrti Izanami, nedozvídáme se tedy o stvoření světa příliš mnoho. Báseň se spíše soustředí nalíčení smutku, který Izanagi po smrti své ženy cítí, a který ho vede za ní do podsvětí, i přes její důrazné varování, aby ji do podsvětí nenásledoval.

Japonský mýtus říká, že Izanagi a Izanami byli sourozenci, nejmladší ze skupiny bohů, kteří žili na Vznešených nebeských pláních. Jejich úkolem bylo stvořit zemi. Nejprve stvořili první ostrov, na kterém si vystavěli palác, vzali se a měli spolu mnoho potomků. Jejich posledním dítětem byl bůh ohně, který při porodu svoji matku tolik popálil, že na následky zranění zemřela.

V básni není vyjádřeno, jakým způsobem zemřela, je to jen naznačeno: *Zrodíc mu syna, ztratila žití (…) V nejtmavším stínu, rudý jak šarlat ležel tu syn. Bůh byl to ohně, rudý jak šarlat* (Zeyer II, 1958, str. 361). Dozvídáme se jen, že porodila boha ohně, a že když se za ní Izanagi do podsvětí vypraví, najde tam pouze její popel a kosti. Tím se básník snažil zřejmě naznačit, že příčinou její smrti byly smrtelné popáleniny. Podle mytologie totiž v rakvi nenašel popel, ale hnijící mrtvolu požíranou červi.

Mezi básní a mytologií najdeme odlišností více, svědčí to o tom, že Zeyer mytologické látky přepracovával a upravoval si je podle svého. V japonském mýtu nejsou zmínky o tom, že by Izanagi zlostí svého syna roztrhal a tím vznikli tři bohové, dle mytologie se další bohové zrodili z Izanagiho slz a z mrtvého těla Izanami. Odlišnosti najdeme také v jeho cestě do podsvětí, v básni ho jeho žena varuje před osmi hrůzami, které ji v podsvětí střeží, kdežto v báji je na něj sama poslala a dokonce i ona se změnila v démona a Izanagiho pronásledovala až na hranici podsvětí. Izanagi musel vchod zatarasit velkým kamenem, aby se nemohla dostat do světa živých.

Inspirace ruskými látkami je zjevná v *Pohádce o dobrém careviči Evstafovi,* v níž Zeyer čerpal ze tří ruských legend.

Tou první je *Legenda o careviči Eustafiovi,* která má se Zeyerovým zpracováním mnoho společného, nalezneme zde pouhé dílčí nesrovnalosti a odlišnosti. Kostrou příběhu je vyprávění o careviči Evstafovi, „nezvedeném" synovi ruského cara. Evstaf je na rozdíl od svých pyšných a hamižných rodičů velmi skromný, nad nikoho se nepovyšuje a má soucit s chudými lidmi. Kvůli svému chování má proto se svými rodiči problém, ti ho nenávidí. *Byl to sice mládenec krásný a ztepilý jako strom, ale neměl zdání o královské důstojnosti! Nevěděl, co je pýcha; co nazývali u dvora majestátem, budilo jen útrpný jeho úsměv, nemiloval dvorních slavností, okázalých obřadů, nevyhledával pyšných velmožů a vyhýbal se vždy hodnostářům carské říše. Chodíval rád odlehlými ulicemi a náměstími, kde srdečně a upřímně s lidem prostým hovoříval a sedával téměř denně u kostelů mezi žebráky, kterým ne pouze dary a almužny, ale i něžná slova útěchy a lásky poskytoval. (…) Byl Evstaf tedy všude milován, jen v domě svých rodičů nenalezl tepla lásky* (Zeyer I, 1918, str. 73-74). Jednoho dne dokonce car rozkáže, aby ho popravili. Na poslední chvíli se však slituje a dá mu tři hodiny na to, aby vymyslel svoji obhajobu. Evstaf vezme tři truhly, zlatou, stříbrnou a dřevěnou. Zlatou a stříbrnou odkáže velmožům a dvorním hodnostářům, dřevěnou svému otci. Ten je z jeho výběru zprvu velmi rozzloben, po otevření truhel mu však odpustí. V těch prvních dvou jsou totiž jen zmije a podobná havěť, v té neobyčejnější je celý sad stromů, které nesou ovoce a nádherně voní. Otec si uvědomí, že pravé bohatství není ve zlatě a drahých kovech, ale v půdě, a v tom, co z ní vyrůstá.

Rozdíl mezi legendou a Zeyerovým zpracováním je především v tom, že v legendě je car rozzloben Evstafovým lidumilným chováním natolik, že ho chce dát popravit, kdežto Zeyer dává jeho odsouzení za vinu bohatým dvořanům: *Nazývali Evstafa v carském domě „králem luzy", a podařilo se konečně té pravé, dvorské luze v hedvábí a zlatě caru a carevně*

namluviti, že Evstaf strojí úklady proti nim, že ve spojení s nuznými a bídnými v městě se chystá ke vzpouře a boji, by uchvátil trůn pro sebe a že prý lidu odměnou za pomoc při odboji všechny carské poklady na pospas slíbil. (Zeyer I, 1918, str. 73-74). Za povšimnutí stojí také fakt, že v originále se carevna vůbec nevyskytuje, Zeyer ji do knihy zapracoval, aby její zlou povahu využil v následující části díla, která čerpá z *Legendy o Kristově bratříčkovi* a z *Pověsti o caru Aggejovi*.

Kristovým bratříčkem je v Zeyerově zpracování opět carevič Evstaf. Ten prostřednictvím svého sluhy pozve Krista maskovaného do podoby starce na hostinu, sbratří se (navzájem si vymění křížky, které nosí na krku) a Evstaf starci slíbí, že ho na velikonoční úterý navštíví: *Přemýšlel nad tím, na kterou se dáti stranu, když se mlha náhle rozplanula, a carevič spatřil před sebou onoho starce, jejž byl nedávno hostil a k němuž nyní na návštěvu přicházel. Byl tak nuzný jako dříve, (…) a tatáž smrtelná bledost pokrývala jeho utýranou tvář. Usmál se však na příchozího careviče a pravil: „Vítej, můj mladší bratře!" Sotva ta slova dozněla, stala se zázračná změna se starcem, tvář jeho prosvitla, nevýslovná božská výsost povznesla celou jeho bytost, omládl jako niva v háji, (…) a carevič poznal, že před ním stojí Kristus sám* (Zeyer I, 1918, str. 83).

Zeyerovo podání legendy se od originálu liší v mnoha bodech. Nejdůležitější rozdíl jen ten, že v legendě nevystupuje carevna, ale vypráví se zde o stařeně, která se k chudým lidem chovala velmi zle a povýšeně, a navíc svému synovi zakazovala jakýkoli cit k těmto lidem. Hrdou carevnu, Evstafovu matku, vykreslil Zeyer podle této stařeny. Mezi těmito ženami je však přece rozdíl. Kristus Evstafovi ukáže hlubokou jámu, na jejímž dně sedí carevna, aby mu ukázal, co se s ní stane, když se nezmění a bude stále tak pyšná a zlá jako dosud. Byla to jen vize z budoucnosti. Naopak stařena z legendy se do pekla kvůli svému chování skutečně propadla. Společné pak mají to, že ani jedna žena nebyla vysvobozena, ač se o to jejich synové pokoušeli. Carevna zůstala v jámě kvůli své pýše (odmítla šplhat po laně, žádala si zlatý kočár) a stařena zůstala v pekle kvůli své zlobě, která se znovu projevila, když šplhala po laně a byla už téměř zachráněná.

Posledním zdrojem je potom pověst o caru Aggejovi. Postavu cara Aggeje Zeyer opět promítl do postavy pyšné carevny. Ve zkratce se jedná o příběh bohatého člověka, který se povyšuje nad ostatní tak dlouho, až je potrestán. Trest spočívá v tom, že se sám stane chudým a bude se muset spolehnout na milosrdenství ostatních lidí. Mezi legendou a Zeyerovým zpracováním najdeme opět spoustu rozdílů, základní kostra příběhu je však stejná. Když se car Aggej při lovu svlékne, aby mohl pronásledovat svoji loveckou kořist v řece, anděl mu za jeho zlé chování k chudým a za rouhačství vezme šaty a převezme jeho podobu. Car musí

poníženě prosit dokonce i o kus šatstva, setkává se s násilím, které je pácháno na chudých lidech i s tvrdou prací a zjišťuje, že i pro kus chleba a doušek vody je třeba tvrdě pracovat. Nakonec se ze svých chyb poučí, anděl ho ještě naposledy napomene a vrátí mu zpět jeho podobu.

Zatímco Aggejovi dle legendy jeho podoba zůstala a přišel pouze o své šaty (bez šatů ho však nikdo nepoznal; nikdo nevěřil, že by se car oblékl do roztrhaných cárů), pyšná carevna se proměnila ve starou ženu: *Carevna spatřila před sebou cosi jako temný mrak, vystupující ze země. Byl to démon, jeden z andělů, svržených s výše boží slávy, a pravil nyní carevně: „Běda tobě, rouhavá a zlá! Bloude bídný, sama dala jsi se do mé moci!“ – V tom okamžiku přijal démon její podobu, měl její postavu, tvář a hlas a skvěl se její krásou v nachovém jejím hávu, v zlatém jejím plášti a na hlavě jeho svítila koruna její (…). Sama viděla se zároveň vedle skvělého vidma v nuzném, roztrhaném plášti, bosá, prostovlasá a temné její kštice visely jí zšedivělé v divém nepořádku na prsa* (Zeyer I, 1918, str. 83). Dalším rozdílem je pak to, že v legendě převezme carovu podobu anděl, kdežto v Zeyerově podání na sebe carevninu podobu vezme démon.

Také jejich trest je poněkud odlišný. Aggej se o sebe musí postarat, je přijat mezi žebráky, spolu s nimi tvrdě pracuje, aby nezemřel hlady, kdežto carevna je zamčena v kleci na nádvoří jejího paláce a musí čelit neustálému posměchu ostatních, je úplně bezmocná: *Vsadili ji do klece, kde zimu a vedro, hlad a žízeň snášeti musila a byla teď zlým a nerozumným zábavou. Dráždili ji, posmívali se jí, házeli jí shnilá jablka a tvrdé, plesnivé kůrky* (Zeyer I, 1918, str. 90).

Jak ruská legenda, tak *Pohádka o dobrém careviči Evstafovi* končí dobře. Hříšníci se ze svých chyb poučí, Aggej se stane opět vládcem, tentokrát však milým a přívětivým. Carevna se odebere do kláštera a nechá vládnout svého syna Evstafa.

Irskou legendu o snad nejslavnějším irském mořeplavci Maeldunovi Zeyer zpracoval v *Maeldunově výpravě*. Přestože je Zeyerova adaptace založená na staré legendě sepsané neznámým autorem koncem prvního tisíciletí našeho letopočtu, obě verze se však mírně liší, a to od samého počátku. Je zřejmé, že se jedná o stejný námět, detaily jsou však pozměněny.

Dle legendy byl Maeldun (Mael Duin) synem Okara Agy, nájezdníka, který vpadl na irskou půdu, vyplenil kostel a znásilnil jeptišku. Ta mu poté porodila syna Maelduna, kterého se však zřekla a dala ho na výchovu k své sestře, manželce místního vládce. V Zeyerově podání je však Okar Aga spravedlivý, mocný muž, který byl přepaden skupinou mořských lupičů v době, kdy byla jeho žena s malým synkem na návštěvě u příbuzných:

Jednoho dne, když dům jeho nedostatečně střežen byl, stalo se, že tlupa mořských lupičů připlula, jej přepadla, a když Okar Aga, velkou přesilou jejich nucen, ustupoval a chrabře bojuje s hrstkou svých druhů se uchýlil do blízkého kostela v Dukloně a tam se zavřel, zapálili lupiči v bezbožné své bujnosti posvátnou tu budovu nad jeho hlavou, a Okar Aga a jeho věrní zahynuli takto v plamenech (Zeyer II, 1918, str. 3). Poté, co žena zjistila, jakou smrtí její muž zemřel, se svého syna taktéž zřekla a dala ho k místní královně (své přítelkyni), aby jej vychovala. Následně vstoupila do kláštera, protože nechtěla, aby se její syn někdy dozvěděl o otcově smrti, protože by ji chtěl pomstít. Doufala, že tak zabrání krveprolití.

Nakonec se však Maeldun o smrti svého otce dozví a vydá se na výpravu, aby jej pomstil. Podle legendy s sebou vzal sedmnáct bojovníků, Zeyer však píše o skupince šedesáti námořníků. Jejich cesta je podobná té, kterou zažil bájný Oddyseus. Putují od ostrova k ostrovu, prožívají dobrodružství, musí čelit různým nebezpečím a nástrahám. Setkávají se s nadpřirozenými zvířaty, se ztělesněným bohatstvím, smutkem i radostí, ale také s různými stvůrami a obry.

Po dlouhém několikaletém putování lodníci konečně narazí na vrahy Maeldunova otce. Maeldun se však rozhodne nemstít se a uzavře s nimi mír: „*Velká naučení dal mi Bůh a ne marná byla moje útrapa, mé k smrti znavení, můj bol a všechen hřích myšlenkou i skutkem. Měj důkaz mých slov. Ty zabil's mého otce! Nuž, zde ruka má! Odpusť ti Bůh, jak já ti odpouštím!*“ (Zeyer II, 1918, str. 69).

4. Motiv matky ve vybraných mytologických dílech

Zeyerův vztah k matce byl velmi silný, není proto divu, že se její obraz vyskytuje v dílech poměrně často a že je pro děj významný.

V *Románu o věrném přátelství Amise a Amila* se objevuje velmi důležité téma mateřství a rodičovství. Nabízí se zde otázka, zda může být přátelství silnějším poutem než vztah rodiče a dítěte. Vyvrcholením románu je totiž dilema, před které je hlavní hrdina postaven: aby zachránil svého nejmilejšího přítele (a bratrance) Amise, trpícího podivnou nemocí, musí mu připravit lázeň z krve vlastních dětí, které musí zabít. Motiv matky pak prostupuje celým dílem a je pro děj velmi důležitý.

Na začátku knihy nalézáme motiv matky dítětem nepoznané: *„Raul zemřel ve svaté zemi; ale dvojčata, která mu Belisanta darovala, byla vychována v klášteře svatých panen a nikdy nedověděla se o neštěstí svých rodičů. Později provdaly se sličné panny, a byly to vaše matky… V jedné noci porodily vás a v jedné noci zemřely po roce…“* (Zeyer, 1919, str. 48).

Belisanta porodila dvě dcery, ale zemřela, když byly dívky ještě tak malé, že si na ni nemohly pamatovat. I jejich děti (Amise a Amila) čekal stejný osud, ani jim totiž nebylo souzeno poznat své matky. Absence matky a mateřského citu v Amilově dětství byla pravděpodobně příčinou toho, že byl ochotný obětovat vlastní děti, aby zachránil svého přítele Amise. Slib příteli a láska k němu pro něj bylo víc než cit rodičovský.

Dále se v románu objevuje motiv zoufalé matky „hříšnice“, jejíž dítě je na pokraji smrti. Je ochotná udělat cokoli, jen aby ho zachránila. S poslední nadějí se vydává na pouť ke svaté soše a doufá, že se jí povede obměkčit srdce člověka bez hříchu, který by skrze své přání její dítě zachránil. *„Jsemť žena nešťastná, nebo vina tíží mne a Bůh mne trestá spravedlivě, ale těžce, tak že někdy myslím, že trest viny mojí těžší jest. Rodiče moji zemřeli mi náhle loni v zimě a moje jediné dítě je choré a plamének jeho života již dohořívá. Bledě leží na lůžku, a oči jeho, velké jako hvězdy zimní noci, ty mluví zřejmě již o brzkém odchodu! V mé hrudi pálí to jako uhlí a srdce moje více netluče… (…) Ó muži, smiluj se nade mnou! Já nemohu se svaté soše blížit! Jsemť ztracena! Jsemť prokleta! Ty ale jdi a odkryj její tvář!“* (Zeyer, 1919, str. 71-72). Tím mužem, který se nad ní má slitovat, je sám Amil: *Hlas její bodl ho u srdce; stržen mocí jejího bolu, padl na kolena a zvolal; „Ó matko boží, slyš, nechť dítě její žije!“ (…) „Jsi vyslyšen, a já jsem zachráněna!“ zvolala žena. „Mé dítě bude dále žít, jsem spasena!“ Vstala ze země, zář nevýslovného štěstí ji oblévala jako aureolou* (Zeyer, 1919, str. 72). S pocitem, že udělala vše pro to, aby její dítě žilo, a s vědomím, že bylo její

přání vyslyšeno, se jí zmocnilo nevýslovné štěstí. Víc než na jejím životě jí záleželo na životě jejího dítěte. Láska matky k dítěti je zde popsána jako nejvroucnější cit.

Je zajímavé, že žena dokázala Amila přesvědčit, aby jí své přání věnoval i přes to, že on sám se do její situace mohl jen těžko vcítit. Sám vlastní matku nepoznal, nemohl tedy chápat sílu mateřské lásky, v té době navíc ještě neměl vlastní děti. Je téměř nepochopitelné, že obětoval své vlastní přání pro cizí ženu, matku, že upřednostnil život cizího dítěte před vlastním přáním, které mu mohlo být splněno. Snad se zde projevil Zeyerův vztah k matce: vážil si jí natolik, že přiměl svého hrdinu obětovat se altruisticky pro cizí ženu? Udělal by to sám Zeyer? Možná ano, víme, jak silný vztah ho s matkou pojil…

Vyvstává zde také otázka, zda je nějaký rozdíl mezi matkou „světicí" a matkou „hříšnicí"? I když se v mnohém liší, přece si jsou podobné, láska k dítěti je všechny spojuje.

Takto promlouvá (teď už) přešťastná matka hříšnice k Panně Marii po vyslyšení jejího přání: *„Tys svatá a vznešená a blažená jako žádný jiný tvor, a já jsem bídná, bídná, bídná… hleď, a přece jesti svazek mezi námi dvěma, svazek pevný, tuhý, ač ty na trůnu nebes sedíš, a já ničím nejsem než polorozšlápnutým v prachu červem! Tys ale matkou --- a já též, a to nás pojí. Tys porodila Boha, vím, ty ale víš, že tento světopasný plod svatého tvého života ti dražším není, než jest zavržené hříšnici dítě její hanby (…)"* (Zeyer, 1919, str. 73).

Zajímavá je také postava temné valkýry Thorgerdy, to ona Amise začarovala zlou nemocí a určila jediný možný způsob jeho uzdravení. Proč však zvolila lázeň v krvi Amilových dětí jako jediný možný způsob uzdravení Amise? Proč byla tak zákeřná a lstivá?

Příčinou mohlo být to, že ona sama neměla s matkou ani s otcem silné pouto, dalo by se říct, že měla přímo odpor k rodičovskému citu. Zároveň ale musela chápat, jak moc rodiče své děti milují, i ona totiž byla milována svým otcem, ačkoli sama mu dávala najevo jen nezájem a pohrdání a chovala se k němu velmi chladně.

Vztah Thorgerdy k vlastní matce v knize není popsán. Víme jen, že hned po jejím narození k ní přišla její babička z otcovy strany, krutá valkýra Sigelinda, která v ní viděla svoji nástupkyni. Vymohla si proto, aby k ní vnučku každý den nosili a tak malá Thorgerda vyrůstala pod jejím vlivem. Byla to ona, kdo v Thorgerdě potlačil city ke svým rodičům, dokonce v ní vzbudila nenávist k vlastnímu otci Olafovi. Ten totiž věděl, kam jeho otec schoval Sigelindin kouzelný plášť a pás a nechtěl jí to prozradit. Sigelinda za to svého syna nenáviděla a poštvala proti němu i jeho dceru. Zde jsou tedy čáry, magie a touha po moci postaveny nad cit mateřský. Sigelinda byla valkýra, divoká, nespoutaná. Je matkou zlou, nenávistnou. Své dítě (Olafa) trápí, nenávidí jej a štve proti němu jeho dceru.

Svoji bezmeznou lásku k dceři Olaf prokázal na smrtelné posteli. Jen aby si ji usmířil a mohl zemřít v klidu doprovázený posledním dceřiným políbením a jejím úsměvem na rtech, prozradil jí tajemství, které tak dlouho střežil. To byl zřejmě okamžik, kdy si uvědomila, co všechno je rodič pro své dítě schopný udělat a jak silná může jeho láska být. Možná proto pro Amise a Amila vymyslela tak krutý trest. Kdyby sama byla matkou, pravděpodobně by volila jiný. Její babička byla sice zlá, ale přece měla alespoň nějakou úctu ke vztahu mezi rodičem a dítětem, i když sama svého syna svým chováním psychicky týrala.

Amila velmi trápilo, že ho Thorgerda postavila před tak těžkou volbu. Aby zachránil přítele, musel své děti zabít. Kdyby je nezabil, jeho přítel by jistě zemřel na záhadnou nemoc, kterou na něj Thorgerda seslala. Nakonec však zvolil život přítelův. V knize nalezneme také předjímání děje a to, když se Amil s Amisem vrátí z výpravy za svatým Patrikem a Jolanta o kvílející vichřici za oknem prohlásí, že to zní *jako když matka nad mrtvolou svého dítěte pláče* (Zeyer, 1919, str. 352).

Amil Amise uzdraví krví svých dětí, které vlastníma rukama zabil. Jolanta má nejprve radost, když vidí, že už je Amis uzdraven, následně se ale Amil přiznává k hrůznému činu, ona se hroutí a hrůzou omdlévá. Děti pro ni byly vším, tolik je milovala, nedokáže se s jejich ztrátou vyrovnat: *Jolanta nevykřikla ani nevzdychla, oči její obrátily se v sloup, ústa se otevřela, nehty zaryly se rozsápaným šatem v bílá její ňadra, a padla na podlahu jak mladá sosna, kterou blesk, vyřítivší se z jasného nebe, rázem k zemi skolí. (…) Jolanta probudila se z mrákoty a hleděla okem ztuhlým jako led kolem sebe. (…) „Mé děti, ach mé děti!“ pravila Jolanta tichým, snivým hlasem a zalomila rukama* (Zeyer, 1919, str. 364-365).

V nejvyšší nouzi si Amil vzpomněl na zázračnou sochu Panny Marie, která skrze jeho přání před lety zachránila umírající dítě hříšnice. Ze všech sil ji prosí o pomoc a doufá, že se stane zázrak a že bude jeho dobrosrdečný čin oplacen. *Celá jeho síla, celá jeho duše, všechna jeho mysl, celé jeho žití soustředily se v jediný mocný, nadšený, zoufalý a věřící výkřik: „Ó, pomoz, matko Kristova, buď pamětliva svého slibu! Mé děti, ach mé děti!“„Mé děti, ach mé ubohé děti!“ vzkřikla Jolanta též, přiskočivši ze země. „Zlíbám chladná vaše těla a pak zemru!“Letěla jako střela chodbou, a všichni hrůzou jati, strachem se chvějíce a nepochopitelným bolem sevřeni spěchali za ní. (…) V tom ale otevřely se dvéře ložnice dokořán. (…) V světle vycházejícího slunce bylo děti Amilovy viděti, jak na bílé hedvábné podušce na velkém loži seděly a se na svou matku usmívaly* (Zeyer, 1919, str. 366-367).

Jeho přání bylo vyslyšeno, socha jejich dětem vdechla znovu život. Sama Panna Marie, která ztratila své dítě, tak pomohla další matce se stejným údělem. Můžeme zde pozorovat jistou podobnost mezi Jolantou a Pannou Marií, která byla naznačena již na začátku

knihy, kdy v čele průvodu, který nesl její posvátnou sochu, šla sama Jolanta. Tak jako Panna Marie, i ona se musela vyrovnat s mučednickou smrtí svých dětí. Odkrývá se tím motiv matky, která přišla o dítě a musí se s tím smířit. Jejich vzájemná podobnost tím však nekončí, stejně jako Ježíš Kristus vstal z mrtvých, aby následně vstoupil na nebesa, tak i Jolantiny děti byly nakonec zázračně vzkříšeny k životu.

Je pravděpodobné, že předobrazem milující matky Jolanty byla sama Zeyerova matka Eleonora. Prostřednictvím Jolanty nám autor představuje prototyp ideálu matky, a kdo jiný by mu byl předlohou než ta jeho vlastní? Tak jako Eleonora své děti milovala a udělala by vše pro to, aby byly šťastné, tak i Jolanta ke svým dětem chová vroucí cit a když se dozví, že jsou mrtvé, nechce dál žít. Obě matky, ta skutečná i ta vybásněná jsou navíc pro Zeyera symbolem ctnosti, ušlechtilosti a nevinnosti.

I v *Radúzovi a Mahuleně* má postava a motiv matky významnou roli. Autor proti sobě postavil dva odlišné typy, a to na jedné straně Mahuleninu zlou, nenávistnou matku a na straně druhé Radúzovu milující a pečující matku.

První matkou, která se v knize objevuje, je Mahulenina matka Runa. Je to matka krutá, démonická. O své dceři Mahuleně říká: *„To dítě nemohla jsem nikdy milovati v pravdě. Ji rodíc, krásu ztratila jsem svou a mladost, však dítě takové, se říká, matky nejvíc milují. To není tedy příčina. Však zdálo se mi už, když nosila jsem ji ještě v lůně, že nosím zármutek svůj budoucí, že ve mně zraje, co mě rmoutit bude, a srdce moje netřáslo se radostí, když čekala jsem na ten nový život, nýbrž neurčitým strachem jakýmsi, že vyjde na světlo, co někdy proklínati budu! (…) Pravím ti, že není Mahulena moje dítě, jak Prija nebo Živa. Nemá moji krev“* (Zeyer, 1939, str. 191).

Nelíbí se jí, že Mahulena k Radúzovi něco cítí (Radúz je synem její bývalé sokyně, královny sousedního království, na kterou stále žárlí), dokonce by ji nejraději zabila: *„Však pouhá myšlenka, že Mahulena miluje Radúze, že by chtěla jej spasit, zachránit“ – (tasí dýku). „Zde, viz ten nůž. Já krmila ji vlastním mlékem svým a přece chtivě se mi ruka třese a míří a míří –“* (Zeyer, 1939, str. 193).

Přemlouvá svého muže Stojmíra, aby mohla Radúze zabít: *„Znám čáry tajůplné, ty víš. Já připravila nápoj, jenž ho bleskem do stínu noci strhne. Nuž, krátce mluv, když dokážu ti vinu, zradu **dcery tvé**, pak dáš mi královice v ruce?“* (Zeyer, 1939, str. 196). Mahulenu označuje jako „jeho dceru“, i když je to i její dcera. Nic k ní necítí, je pro ni cizí, nehlásí se k ní a přeje jí jen to nejhorší.

Poté, co Runa nechá Radúze přikovat ke skále, se Mahulena trápí. Matka ji za ním pošle s nápojem, který jej má uzdravit, ale její milé chování Mahulenu udiví, pojme tedy podezření a zjistí, že jí matka dala silný jed. Runa se obává, že dcera odhalila její lest, tak se za ní ke skále i se svou družinou vydá, spílá jí a přeje jí smrt: *„Mé tušení, můj nepokoj, můj strach mne nezklamaly! (…) Ó tys mne přelstila! Ty chytrá zmije, bledá mátoho! (…) Ty vylila jsi ten jed? Kéž pila jsi ho sama! (…) Kletá zmije, kletá zmije!“* (Zeyer, 1939, str. 207).

Runa se pokusí svoji dceru Mahulenu zabít a vraždu svést na Radúze, a zničit tak jejich životy. Naštěstí se jí to nepovede, aby se jim pomstila, prokleje je: *„Kletbu vrhám na tebe, kletbu těžkou, kletbu strašlivou! (…) Kletbu na tě vrhám nejmocnější, ta půjde s tebou a štvát tě bude, štvát do smrti, jak plachou laňku smečka vzteklých psů! Nebem proklínám tě, proklínám tě zemí! Ó země, ty jsi matkou též, ty vyslyšíš mě, ty slyšet musíš mě, buď zkáza tobě, zůstaneš-li hluchou! (…) Ať srdce tvoje všechna muka pozná a všechnu úzkost duše tvoje, Mahuleno! (…) Ať touhou zmíráš, žalem hyneš a strádáš (…) až život tvůj a všechno myšlení se utrpením velkým shroutí v neurčitou mdlobu, ať i v tom otupění strašlivém ti zbude jedno přece vědomí: tvá bolest! Žal buď tvým dechem, žal tvým chlebem, žal tvým živlem jediným! (…) Ó, kletba moje stojí jako Tatry pevně! Ty slyšela's ji, země, naše matko, ty slyšela's, tvé zachvění jsem ucítila!“* (Zeyer, 1939, str. 210-211). Ve své kletbě proklíná Mahulenu s jejím milým skrze matku zemi, promlouvá k ní jako matka k matce. Tím se v knize objevuje motiv matky země, mytologické postavy, slovanské bohyně. Matka země v knize sama nevystupuje, postavy k ní pouze promlouvají. I Mahulena se k ní obrací: *„Tak jak tě líbám, matko země, tak se mnou lítost měj a smilování! Ty nejsi matka, která proklíná, jsi matka plná něhy pro své děti, slyšela's kletbu, slyšíš též můj pláč!“* (Zeyer, 1939, str. 211).

Přesným opakem Mahuleniny zlé, démonické matky Runy je pak Radúzova matka Nyola. Je to matka, která ke svému synovi lne hlubokou láskou. V době, kdy pohřbívá svého manžela, jí navíc Radúz není nablízku, je to pro ni o to těžší: *„Můj choti, běda, proč zde nechals mě? Můj synu, proč odešel jsi ode mne?“* (Zeyer, 1939, str. 222).

Mohla by být předobrazem Nyoly Zeyerova matka Eleonora? Je to velmi pravděpodobné; v knize nalezneme spoustu vodítek, které tomu nasvědčují. Už jen to, že Nyola musela pochovat svého manžela, stejně jako Eleonora, svědčí o jisté podobnosti. Dále je tu pak Radúzova nepřítomnost, která Nyolu sužuje. Zeyerova matka synovou nepřítomností a věčným cestováním trpěla stejně tak, stýskalo se jí po něm a toužila mít ho vedle sebe. V nejtěžší chvíli (když umírala) jí její nejmilovanější syn Julius nebyl nablízku, stejně tak je i Radúz daleko, když se Nyola musí vyrovnat se smrtí svého manžela.

V den otcova pohřbu se však Radúz ze své cesty vrací a jejich vroucí vztah je zjevný: *„Matko! (Obejme jí kolena.) Ó, matko, Radúz jsem, tvůj syn! Jsem živ a blažen, neboť objímám, ty velebná tvá drahá kolena, jež v dětství sladkém kolíbala mě! Ó, schyl se ke mně, nepoznáváš mě? Jsem zachráněn, ó, jako zázrakem! A spasil jsem se útěkem, zde jsem, zde jsem, ó, matko předrahá!“ (Líbá její roucho).* (Zeyer, 1939, str. 224-225).

Zde Zeyer pravděpodobně vykreslil sebe samého ve vztahu k vlastní matce. Radúz jí prokazuje stejnou lásku a úctu, tak jako Julius své matce. To, s jakým dojetím se Radúz se svou matkou shledává, může být obrazem shledání Julia a Eleonory po dlouhém odloučení způsobeném jeho cestami.

Nejspíš zde Zeyer naznačoval i to, že kvůli lásce ke svojí matce zůstal starým mládencem. A to skrze žárlivost a nevraživost, kterou Nyola chová ke stromu, ve kterém se ve skutečnosti ukrývá zakletá Mahulena. Juliova matka zemřela, když mu bylo 40 let, byl už příliš starý na založení rodiny. Do té doby mu patrně její přítomnost nedovolila navázat žádný vztah se ženou. Možná by žárlila, že už pro něj není středem vesmíru, tak jako Nyola závidí stromu, že se o něj Radúz zajímá víc než o ni: *„Celý rok už moje muka trvá. Z počátku myslila jsem, že to žal nad ztrátou otce, co Radúze tak trápí, zničuje, co zamlžuje jasný jindy jeho rozum. Teď ale dávno je to zřejmé, že čaru jakémusi podléhá. (…) Ó, uvidíš, že přijde zase k tomu stromu, tak zázračně zde vyrostlému, v čas pohřbu mého muže. Čím vábí jej tak neslýchaně mocně tajůplný tento topol? (…) Ó, kdybych věděla, že nemýlím se, že vskutku čar v tom topolu a docela snad její duše – tu vlastní rukou skácela bych jej! (…) Ó, jak nenávidím jej, ten strom! (…) Lid více úcty k tomu dřevu má, než ke mně, a syn můj láskou lne až modloslužnou k němu a pro ten topol zapomíná mne“* (Zeyer, 1939, str. 236-238).

Také v *Pohádce o dobrém careviči Evstafovi* je postava matky velmi významná. Evstafovi rodiče jsou pyšní, hamižní, povýšení, nemají svého syna rádi a opovrhují jím, protože je jiný (je skromný, nepovyšuje se nad nikoho). Poté, co svého syna málem nechá popravit, si uvědomí, že mu křivdí neprávem a polepší se. Carevna však svého syna nedokáže respektovat a mít ho ráda, považuje ho za slabocha: *Carevna zůstala zatvrzele pyšná, tvrdá, chladná, nemilující nikoho krom sebe a pustou nicotu své domnělé vznešenosti. – Carevič Evstaf trápil se nad zatvrzelostí své matky, doufal však pevně, že i ona se někdy změní a prohlédne* (Zeyer, 1918, str. 80).

Změní se až poté, co musí podstoupit obrovské ponížení, kdy se promění ve stařenu a je uvrhnuta do klece, kde musí čelit posměchu. Až dobrodiní skupinky stařen, které kdysi

nechala vyhnat od svého prahu, její srdce obměkčí a nakonec se přece jen polepší. Její syn ji však nikdy nepřestal mít rád, i když se k němu chovala zle: *Všecko oněmělo úžasem, ale carevič nemeškal a sestoupil do dvora, kde železná stála klec. Již z daleka volal s největším dojmutím: „Matko, matko!“ Carevna se vztýčila, bledá, chvějící se na celém těle. Slzy padaly jí z očí a zalkala: „Ty mě poznáváš, ty se ke mně, nehodné, hlásíš? Dítě moje, ty mi odpouštíš všechny křivdy na tobě od narození spáchané?“ A padla lkajíc na tvář* (Zeyer, 1918, str. 93).

5. Závěr

Bakalářská práce měla za úkol zabývat se mytologickými a legendárními motivy v tvorbě Julia Zeyera.

Cílem této práce bylo podat zásadní životopisná fakta, která zapříčinila jeho fascinaci mýty a legendami a následně se seznámit s konkrétními oblastmi mytologie, z nichž čerpal inspiraci pro svá díla. Hlavním cílem bakalářské práce pak byla analýza vybraných děl s mytologickou tematikou a závěrečná analýza motivu matky v jeho mytologických dílech.

Práce byla rozčleněna na tři hlavní kapitoly. V první kapitole jsme se zabývali rodinným a kulturním zázemím Julia Zeyera, které jeho tvorbu velmi ovlivnilo. Seznámili jsme se především se dvěma ženami jeho dětství, které na něj měly největší vliv, s jeho matkou a chůvou. Uvedli jsme si rovněž, že to byl básník velmi vzdělaný a sečtělý, s mimořádným jazykovým nadáním. Obeznámili jsme se také s jeho četnými cestami, u těch nejvýznamnějších jsme se zamýšleli také nad tím, proč se do těchto míst vydával. Každá jeho cesta v sobě totiž skrývala skrytý plán. Často se jednalo o plán literární, neméně často se do těchto zemí vydával také proto, aby zde našel odpovědi na své otázky a hledal skryté kořeny, ať už se jednalo o hledání vlastních kořenů ve Francii, kořenů slovanstva v Rusku nebo základů moderní civilizace a kultury v Řecku a Itálii. V poslední podkapitole jsme se seznámili také s básníkovým vlastenectvím a jeho láskou k Čechám.

V další části práce jsme se věnovali mýtům a legendám v jeho díle, následně jsme provedli analýzu vybraných děl a upozornili jsme na podobnost s původní předlohou a případné odlišnosti. Z ohromného množství děl s mytologickou tematikou jsme vybrali díla inspirovaná japonskými, čínskými, ruskými a irskými náměty. Japonské a čínské motivy jsme zpracovali na příkladu básně v próze *O velikém bolu boha Izanagi* založené na japonském mýtu o stvoření světa a povídce *Zrada v domě Han*, která byla inspirovaná čínskou legendou. Tato díla jsme si vybrali, protože zpracování takto exotických námětů nemělo v tehdejší literatuře obdoby. Inspiraci ruskou mytologií jsme si představili pomocí *Pohádky o dobrém careviči Evstafovi*, která byla napsaná podle třech ruských legend, které Zeyer svým básnickým umem spojil v jedno dílo, a to prostřednictvím příběhů jedné carské rodiny (car, carevna a carevič Evstaf). Irské mytologii jsme se pak věnovali v povídce o *Maeldunově výpravě* inspirované středověkým irským textem o dobrodružné mytické plavbě, která svým obsahem připomíná putování bájného Odyssea.

V závěru bakalářské práce jsme se zabývali motivem matky v Zeyerových dílech inspirovaných mytologickou tematikou, z nich jsme vybrali konkrétně *Román o věrném*

přátelství Amise a Amila, *Radúze a Mahulenu* a *Pohádku o dobrém careviči Evstafovi*. Zjistili jsme, že postava matky v jeho dílech není vždy idealizovaná. Objevili jsme kontrasty mezi matkou „světicí“ a „hříšnicí“, matkou milující a nenávistnou, démonickou. Také jsme poukázali na možné následky absence matky v dětství a dospívání. Pokusili jsme se rovněž nalézt podobnost Zeyerovy matky Eleonory s matkami, které se v jeho dílech vyskytují, a také obraz jeho vlastní osoby promítnutý do postavy milujícího syna.

Básník (i se svým dílem) by si zajisté zasloužil více pozornosti, než se mu dostávalo a stále dostává, ale přesto se najdou lidé, které jeho knihy zaujmou a najdou v nich zalíbení, přesně tak, jak to ve svém proslovu nad básníkovým hrobem shrnul František Herites:

Otevřela se země - ne aby jako v pohádce vydala poklad, ale aby přijala poklad. Do lůna země klademe bytost drahou a vzácnou. Vyletěl „Duhový pták“ do českého kraje a v rýhu, kterou uměním našim za sebou táhl vítěznými svými křídly, štědrá, požehnaná ruka básníka nové a nové rozsívala skvosty a skvosty. S obdivem, s úžasem stojíme před velikým dílem, které vykonal a národu svému dal Julius Zeyer.

A nyní pohřbíváme básníka (básníka pohřbíváme, neloučíme se s básníkem). Jen toho želíme, že skončením dnův jeho života, strom jeho umění žádný zlatý plod již více nevydá. Ale to čarovné ovoce, jež zrodil ten strom Zeyerova básnického umění, zůstalo nám a zůstane a vůní svou a svými zářivými barvami stejně nás bude okouzlovati. Další a další generace jež přijdou po nás, jež budou žíti kdy na české naší půdě, vždy budou dál a dál opojovati se a sytiti se tím, co krásného a vznešeného vytvořila nám fantazie Julia Zeyera (Herites, 2009, str. 213-214).

Použitá literatura a prameny

ADÁMEK, Ladislav. *Zeyerovi "ruští bohatýři"*. 1. vyd. Ostrava: Kroužek bibliofilů DK ROH Vítkovic, 1986. 9 s.

AUGUSTA, Jan Maria. *Mystika Julia Zeyera*. 1. vyd. Praha: Knihomil, 1918. 15 s.

BATŮŠEK, Stanislav, ed. *Přátelství básníků: vzájemná korespondence Karla Dostála-Lutinova s Juliem Zeyerem a Otokarem Březinou*. 1. vyd. Brno: Host, 1997. 235 s. ISBN 80-86055-19-1.

COTTERELL, Arthur. *Encyklopedie mytologie: antická, keltská, severská*. 2. vyd. Čestlice: Rebo Productions CZ, 2000. 254 s. ISBN 80-7234-139-1.

COTTERELL, Arthur, ed. *Mytologie: bohové, hrdinové, mýty*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2007. 320 s. ISBN 978-80-7209-778-4.

FRYŠ, Josef. *Dvanáct osudů dvou staletí: Zeyer, Aleš, Vrchlický, Theurer, Gellner, Vyskočil, Drtikol, Šára, Hojden, Tesařík, Drda, Juráček.* 1. vyd. Příbram: J. Fryš, 2006. 270 s. ISBN 80-239-8119-6.

FUČÍK, Julius. Chůva. In: *Tři studie: Božena Němcová, Karel Sabina, Julius Zeyer*. 5. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1973. 133 s.

HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír, ed. *Přátelství básníka a malířky: Vzájemná korespondence Julia Zeyera a Zdenky Braunerové.* 1. vyd. Praha, 1941. 249 s.

HERITES, František et LOUŽENSKÝ, Jiří, ed. *Vodňanské paměti a vzpomínky Františka Heritese*. V Tribunu 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2009. 398 s. ISBN 978-80-7399-089-3.

HERITESOVÁ, Božena, ed. *Přátelé Zeyer-Herites: Vzájemná korespondence*. 1. vyd. Praha: Topičova edice, 1941. 178 s.

HOLEJŠOVSKÝ, Vlastimil et LIFKA, Bohumír et TRNKA, Miloslav, ed. *Tři studie k rodu Julia Zeyera z prací členů Rodopisné společnosti v Praze 1940-1941*. 1. vyd. České Budějovice: Historicko-vlastivědný spolek, 2006. 24 s. ISBN 80-239-7770-9.

HRABÁK, Josef. Umělec slova. In: Zeyer, Julius. *Román o věrném přátelství Amise a Amila*. 18. vyd. Praha: Odeon, 1983.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Julius Zeyer. In: Zeyer, Julius. *Tři legendy o krucifixu a jiné báje o lásce*. 10. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987.

JURČINOVÁ, Eva. *Julius Zeyer: Život českého básníka*. 1. vyd. Praha: Topičova edice, 1941. 123 s.

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. Julius Zeyer. In: *Renaissanční touhy v umění - kritické studie*. 1. vyd. Praha: O. Štorch-Marien, 1926. 120 s.

KREJČÍ, František Václav. *Julius Zeyer: Kritická studie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Hejda & Tuček, 1901. 118 s.

KŘIŠŤANOVÁ, Dita. *Druhý život Julia Zeyera*. 1. vyd. Vodňany: Městské muzeum a galerie Vodňany, 2011. ISBN 978-80-904098-6-6.

KAŠPAR, Alois. Z korespondence Julia Zeyera. In: *Časopis Musea Království Českého*. Praha: Nakladatelství Musea Království Českého, 1902, roč. 76.

KAŠPAR, Alois. Z korespondence Julia Zeyera. In: *Časopis Musea Království Českého*. Praha: Nakladatelství Musea Království Českého, 1904, roč. 78.

KVAPIL, Josef Šofferle, ed. *Sládek - Zeyer: vzájemná korespondence*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. 501 s.

LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Anna. *Lidé minulých dob: kniha lidských a básnických osudů*. 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 1940. 172 s.

MARTEN, Miloš. *Akkord: Mácha - Zeyer - Březina: essaie*. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1916. 132 s.

MÜLLER, Richard, ed. et ŠIDÁK, Pavel, ed. *Slovník novější literární teorie: glosář pojmů*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. 699 s. Literární řada. ISBN 978-80-200-2048-2.

PAVERA, Libor, ed. et VŠETIČKA, František, ed. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.

POUCHA, Pavel. Orientální náměty v díle Julia Zeyera. In: Zeyer, Julius. *Světla východu: výbor z díla s orientálními náměty*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1958. 637 s.

PROCHÁZKA, Boris. *Přívětivá krajina Julia Zeyera*. 1. vyd. Nakladatelství Růže, 2006. 90 s. ISBN 80-86975-03-7.

RENČ, Václav. *Julius Zeyer - poznámky k jubileu*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1941. 30 s.

RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Poutník Julia Zeyera*. 1. vyd. Praha: Klub přátel Tvaru, 1999. 32 s.

RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Julius Zeyer a jeho vztah k francouzské kultuře*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 342 s. ISBN 978-80-87378-59-5. 342 s.

ŘEHÁK, Daniel. Irsko jako téma a obraz v české literatuře 19. století. Exotika aneb Výlučnost cizí i vlastní In: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku sympozia k problematice 19. století: Plzeň, 22. - 24. února 2007.* 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 521 s. ISBN 978-80-200-1584-6.

ŠALDA, František Xaver. Několik slov o Juliu Zeyerovi. In: *Šaldův zápisník 3 (1930-1931).* 1. vyd. Praha: Otto Girgal, 1931. 444 s.

TOPOR, Michal. Zeyerův „nejkrajnější východ“. In: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku sympozia k problematice 19. století: Plzeň, 22. - 24. února 2007.* 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 521 s. ISBN 978-80-200-1584-6.

VISKOVATAJA, Janina. *Ruské motivy v tvorbě Julia Zeyera*. 1. vyd. Praha: Slovanský ústav, 1932. 166 s.

VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. 1. vyd. Praha: Unie, 1907. 302 s.

VOBORNÍK, Jan. Julius Zeyer. In: Zeyer, Julius a Procházka, František Serafínský. *Zeyer mládeži: ze spisů Julia Zeyera*. 1. vyd. Praha, 1917. 264 s.

ZEYER, Julius. *Dopisy Julia Zeyera Karle Heinrichové.* 1. vyd. Praha: Unie, 1924. 242 s.

ZEYER, Julius. *Karolinská epopeja. Díl 1*. 5. vyd. Praha: Česká grafická Unie, 1921. 300 s.

ZEYER, Julius. *Korespondence J. Zeyera s polskými spisovateli*. 1. vyd. Praha: Academia, 1980. 292 s.

ZEYER, Julius. *Listy třem přátelům*. 1. vyd. Praha: F. Borový, 1938. 106 s.

ZEYER, Julius et JESENSKÁ, Růžena. *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské: 1889-1900.* 1. vyd. Praha: Ludvík Bradáč, 1919. 63 s.

ZEYER, Julius et JIROUŠKOVÁ, Jana, ed. et PECHA, Lukáš, ed. *V úctě nejhlubší Julius Zeyer: korespondence Julia Zeyera s manžely Náprstkovými*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2007. 303 s. ISBN 978-80-7036-222-8.

ZEYER, Julius et PROCHÁZKA, František Serafínský, ed. *Zeyer mládeži: ze spisů Julia Zeyera*. 2.vyd. Praha, 1917. 264 s.

ZEYER, Julius. *Ve stínu Orfea: Julius Zeyer a rodina Kalašových v dopisech*. 1. vyd. Praha: Nakladatel Bohuslav Rupp, 1949. 272 s.

ZEYER, Julius (I). Zrada v domě Han. In: *Světla východu: výbor z díla s orientálními náměty*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1958. 637 s.

ZEYER Julius (II). O velikém bolu boha Izanagi. In: *Světla východu: výbor z díla s orientálními náměty*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1958. 637 s.

ZEYER, Julius (I). Pohádka o dobrém careviči Evstafovi. In: *Maeldunova výprava a jiné povídky*. 2. vyd. Praha: Unie, 1918. 140 s.

ZEYER, Julius (II). Maeldunova výprava. In: *Maeldunova výprava a jiné povídky*. 2. vyd. Praha: Unie, 1918. 140 s.

ZEYER, Julius. *Román o věrném přátelství Amise a Amila*. 7. vyd. Praha: Unie, 1919. 378 s.

ZEYER, Julius. Radúz a Mahulena. In: *Dramatická díla III*. 7. vyd. Praha: Československá grafická Unie, 1939. 253 s.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Jordová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Mytologické a legendární motivy v tvorbě Julia Zeyera
Název v angličtině:	Mythological and legendary motives in Julius Zeyer's work
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá mytologickými a legendárními motivy v tvorbě Julia Zeyera. Cílem práce je podat zásadní informace z básníkova života, které zapříčinily jeho okouzlení mýty a legendami a uvést konkrétní oblasti mytologie, z nichž čerpal inspiraci pro svá díla. Hlavní cíl práce pak spočívá v analýze vybraných mytologických děl a motivu matky v jeho dílech inspirovaných mytologickou tematikou.
Klíčová slova:	Julius Zeyer, česká literatura 19. století, mýty a mytologie, motiv matky
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis aims to introduce mythological and legendary motives in Julius Zeyer's work. The aim of this thesis is to note essential facts from Zeyer's life that caused his great influence by the mythology. After that the mythology he used is introduced in more detail. The main aim of this bachelor thesis is to analyze some of his mythological works and then the motifs of mother and motherhood in this works are further analysed.
Klíčová slova v angličtině:	Julius Zeyer, 19th Century Czech Literature, myths and mythology, motif of motherhood
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	41 stran
Jazyk práce:	český